

UNIVERSITATEA „ȘTEFAN CEL MARE”
FACULTATEA DE LITERE ȘI ȘTIINȚE
ALE COMUNICĂRII

STRUCTURI LUDICE ÎN STILUL BELETRISTIC:
LIMBAJUL POEZIEI LUI ȘERBAN FOARȚĂ

-rezumatul tezei de doctorat-

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC,
PROF. UNIV. DR. RODICA NAGY

DOCTORAND,
OANA MĂDĂLINA PARASCHIV
(MĂRUNȚELU)

SUCEAVA

2022

Cuprins

Cuprins	2
Argument.....	5
1. Joc și joacă. Structuri ludice. Teoretizare și clasificare.....	Error! Bookmark not defined.
1. 1. Preliminarii	Error! Bookmark not defined.
1.2. Joaca și tensiunea existențială a jocului	Error! Bookmark not defined.
1.3. Jocul din perspectiva filozofiei limbajului	Error! Bookmark not defined.
1. 4. Jocul din perspectivă sociologică și antropologică.....	Error! Bookmark not defined.
1.5. Dimensiunea ludică a limbajului	Error! Bookmark not defined.
1. 6. Jocurile cu/de cuvinte	Error! Bookmark not defined.
1.7. O clasificare a jocurilor de cuvinte.....	Error! Bookmark not defined.
1.7.1. Substituția	Error! Bookmark not defined.
1.7.1.1. Calamburul	Error! Bookmark not defined.
1.7.1.2. Holorima.....	Error! Bookmark not defined.
1.7.1.3. Șarada	Error! Bookmark not defined.
1.7.1.4. Cuvintele încrucișate și rebusurile.....	Error! Bookmark not defined.
1.7.1.5. Deraierea lexicală	Error! Bookmark not defined.
1.7.2. Înlănțuirea.....	Error! Bookmark not defined.
1.7.2.1. Acumularea	Error! Bookmark not defined.
1.7.2.2. Progresia	Error! Bookmark not defined.
1.7.2.3. Enumerarea.....	Error! Bookmark not defined.
1.7.2.4. Concatenarea	Error! Bookmark not defined.
1.7.2.5. Falsa coordonare.....	Error! Bookmark not defined.
1.7.2.6. Înlănțuirea prin omofonie	Error! Bookmark not defined.
1.7.2.7. Înlănțuirea prin automatism.....	Error! Bookmark not defined.
1.7.2.8. Înlănțuirea aleatorie	Error! Bookmark not defined.
1.7.3. Incluziunea	Error! Bookmark not defined.
1.7.3.1. Permutarea.....	Error! Bookmark not defined.
1.7.3.1.1. Anagramele	Error! Bookmark not defined.
1.7.3.1.2. Metanagrama	Error! Bookmark not defined.
1.7.3.1.3. Logogriful.....	Error! Bookmark not defined.
1.7.3.1.4. Antistrofa.....	Error! Bookmark not defined.
1.7.3.1.5. Antimetabola	Error! Bookmark not defined.
1.7.3.1.6. Palindromul	Error! Bookmark not defined.

1.7.3.2. Încorporarea.....	Error! Bookmark not defined.
1.7.3.2.1. Acrostihul	Error! Bookmark not defined.
1.7.3.2.2. Cronogramele	Error! Bookmark not defined.
1.7.3.3. Interpolarea.....	Error! Bookmark not defined.
1.7.3.3.1. Codurile argotice	Error! Bookmark not defined.
1.7.3.3.2. Cuvintele-valiză.....	Error! Bookmark not defined.
1.7.3.3.3. Jocurile pictografice	Error! Bookmark not defined.
Concluzii parțiale	Error! Bookmark not defined.
2. Receptarea critică a operei lui Șerban Foarță	Error! Bookmark not defined.
Concluzii parțiale	Error! Bookmark not defined.
3. Stilistică, stil, stiluri funcționale.....	Error! Bookmark not defined.
3. 1. Introducere.....	Error! Bookmark not defined.
3. 2. Delimitarea conceptelor.....	Error! Bookmark not defined.
3. 3. Concepții stilistice – prezentare generală	Error! Bookmark not defined.
3. 4. Stilistica românească - prezentare generală.....	Error! Bookmark not defined.
3. 5. Stilistica funcțională	Error! Bookmark not defined.
3. 6. Conceptul de „stil”	Error! Bookmark not defined.
3. 7. Stilurile funcționale	Error! Bookmark not defined.
Concluzii parțiale	Error! Bookmark not defined.
4. Structuri ludice în stilul beletristic	Error! Bookmark not defined.
4.1. Stilul beletristic – trăsături.....	Error! Bookmark not defined.
4.1.1. Interacțiunea funcțiilor limbii.....	Error! Bookmark not defined.
4.1.2. Raportul protagoniștilor comunicării cu semnul lingvistic ..	Error! Bookmark not defined.
4.1.3. Raportul cu sistemul limbii	Error! Bookmark not defined.
4.1.4. Raportul cu limba literară.....	Error! Bookmark not defined.
4.1.5. Raportul cu alte stiluri funcționale	Error! Bookmark not defined.
4.1.6. Organizarea textului literar pe nivele ale limbii	Error! Bookmark not defined.
4.1.7. Ambiguitatea textului literar.....	Error! Bookmark not defined.
4.1.8. Expresivitatea textului literar	Error! Bookmark not defined.
4.2. Jocurile de cuvinte în poezie	Error! Bookmark not defined.
Concluzii parțiale	Error! Bookmark not defined.
5. Figuri	Error! Bookmark not defined.
5.1. Istoricul conceptului de figură.....	Error! Bookmark not defined.
5.2. Definirea conceptului de figură.....	Error! Bookmark not defined.
5.3. Prezentare diacronică a clasificării figurilor.....	Error! Bookmark not defined.

5.4. Rolul figurilor în opera lui Șerban Foarță	Error! Bookmark not defined.
5.4.1. Figurile de sunet (metaplasmele).....	Error! Bookmark not defined.
5.4.2. Figurile de construcție/sintactice (metataxele)	Error! Bookmark not defined.
5.4.3. Figurile semantice (metasememele)	Error! Bookmark not defined.
5.4.4. Figurile de gândire (metalogismele).....	Error! Bookmark not defined.
5.5. Specificul limbajului lui Șerban Foarță.....	Error! Bookmark not defined.
6. Traducerea jocurilor de cuvinte.....	Error! Bookmark not defined.
6.1. Repere teoretice	Error! Bookmark not defined.
6.2. Vocația de traducător a lui Șerban Foarță	Error! Bookmark not defined.
Concluzii parțiale	Error! Bookmark not defined.
Concluzii	Error! Bookmark not defined.
Bibliografie.....	22

Lucrarea de față a prins contur pentru reacțiile pe care le suscită jocurile de cuvinte nu doar asupra cititorului de literatură, asupra criticului, cât și asupra celor care sunt interesați de evoluția limbii și a limbajului.

Teza *Structuri ludice în stilul beletristic: limbajul poeziei lui Șerban Foarță* abordează problematica jocurilor de cuvinte, fenomen frecvent întâlnit, dar puțin sau insuficient investigat în studiile de lingvistică din spațiul românesc, deși am observat că în spațiul anglofon sau francofon există numeroase abordări ale acestuia. Obiectivul principal al tezei este evidențierea expresivității unor structuri ludice în stilul beletristic, cu o aplicație asupra unui corpus de texte excerptate din opera lui Șerban Foarță. Am optat pentru un studiu al unor opere semnificative ale poetului timișorean în care devierile intenționate de la normă se convertesc ușor în mijloace de expresivitate. Din mulțimea de mijloace expresive prezente în textele investigate, ne-am oprit în această lucrare asupra structurilor ludice, deși avem convingerea că subiectul este departe de a fi epuizat. Așadar, nu avem pretenția unei prezentări exhaustive a acestui fenomen, ne-am propus să ilustrăm doar o mică parte a acestuia.

Scopul lucrării a constat în definirea, identificarea și ilustrarea particularităților jocurilor de cuvinte în stilul beletristic, raportându-ne la poetul Șerban Foarță, al cărui profil stilistic am încercat să-l schițez. Totodată, am remarcat valoarea expresivă a acestor structuri și am evidențiat specificul stilului unui poet preocupat atât de formă, cât și de sens.

Spportul metodologic

În lucrarea noastră am apelat la metoda analizei stilistice, pornind dinspre sugestiile teoretice pe care le-am îmbogățit și le-am dezvoltat. Ideile și observațiile cercetătorilor care s-au ocupat direct sau tangențial de jocurile de cuvinte au fost evidențiate din perspectivă diacronică, iar consultarea acestora a favorizat emiterea unor concluzii. Reflecțiile noastre pe marginea aspectelor teoretice sunt ilustrate prin selecția de fapte de limbă din opera lui Șerban Foarță.

Din punct de vedere teoretic, pornind de la o serie de lucrări care tratează limbajul ludic și efectele produse de acesta, am evidențiat particularitățile jocurilor de cuvinte, în strânsă legătură cu forme ale intertextualității, cu diferite figuri de stil, urmărind diverse abordări și noi direcții în domeniu.

Din punct de vedere aplicativ, jocurile de cuvinte au fost analizate pe un **corpus** autentic, am surprins în opera lui Șerban Foarță doar acele texte care sunt bazate pe jocuri, care exploatează forma și/sau sensul unor cuvinte sau structuri, versuri.

Considerăm că ne-am apropiat de o parte din obiectivele propuse inițial, că am oferit suficiente argumente în favoarea necesității teoretizării conceptului de joc de cuvinte și interpretării acestui fenomen, pentru a pune în lumină singularitatea lui Șerban Foarță pe scena literaturii române.

Structural, teza este alcătuită din argument, șase capitole, concluzii și bibliografie.

În capitolul I, *Joc și joacă. Structuri ludice. Teoretizare și clasificare*, am considerat că se impune, încă de la început, o distincție între noțiunile „joc” și „joacă”, între „a juca” și „a se juca”. Apoi, am privit jocul din perspectiva filozofiei limbajului, din perspectivă sociologică și antropologică și am realizat o clasificare a jocurilor de cuvinte, ghidându-ne în demersul nostru după opinia lui Pierre Guiraud, care împarte cele peste o sută de jocuri de cuvinte în trei clase: jocuri de substituție, de înlănțuire și de incluziune.

În definirea termenului „joc” am luat în calcul și etimologia cuvântului, care provine din limba latină, „iocus,-i”, unde are sensul de „glumă”, diferit de „ludus” – „ludus et iocus” (Cicero) înseamnă „jocul și gluma”. Sensul termenului justifică ideea de „joc de cuvinte”, căci și-a păstrat nealterat sensul inițial în această sintagmă, cu atât mai mult cu cât, la plural, „ioci”, este asociat cu „poeziile ușoare”.

Verbul latin *ludo*, *-ere* are semnificația de „a juca”¹ și „a se juca” (presupune o mișcare), apărând în texte și cu sensurile de „a se distra”, „a lua în râs”, „a înșela”, deși ca verb nu s-a păstrat în limba română, ci a pătruns prin filieră franceză ca adjectiv – „ludic”. Jocurile de cuvinte, structurile ludice presupun glume, vorbe de duh, înșelarea auzului prin forme asemănătoare, frâu liber dat imaginației și creativității, stârnirea râsului receptorului, dar și o legătură, o convenție între „jucători”.

Eugen Coșeriu concepe limbajul ca activitate, creație continuă de acte lingvistice (*enérgeia*) și nu ca produs (*ergon*); Aristotel, însă, consideră că orice activitate productivă, cum este limbajul (Humboldt, Coșeriu), este văzută în trei moduri diferite, iar al treilea aspect al relației îl constituie *dynamis*, adică „a ști să faci”, tehnică, potență/competență, aspect care nu se regăsește la Humboldt. *Enérgeia* este anterioară tehnicii, fiind însăși creativitatea și, spre deosebire de aceasta (*dynamis*), nu se poate învăța prin experiență sau prin studiu. Limbajul este *enérgeia* și funcționează pe baza unei tehnici însușite, dar, tocmai pentru că este o activitate creatoare, depășește, adesea, tehnica. În distincția aristotelică nu se face referire la activități diferite, ci la trei moduri de a ne raporta la aceeași realitate.

Roger Caillois clasifică jocurile în patru mari clase, urmărind atitudinea și încordarea jucătorului. Astfel, vorbește despre *agon* (competiție, luptă, concurență), *alea* (noroc, hazard, șansă), *mimicry* (simulare), *ilinx* (vertij, turbulență). Jocurile pot varia, de asemenea, între *paidia* (improvizație, veselie) și *ludus* (regulă, disciplină).

Asocierea cuvintelor *joc* și *limbaj*, care pune în evidență natura omului, a reprezentat, ani la rând, prilej de analiză și cercetare lingvistică. Jocurile de cuvinte au constituit provocări intelectuale, acte de creație, dar și sursă de amuzament și delectare.

Structura *joc de cuvinte* este definită ca o aluzie care provoacă râsul bazată pe ambiguitatea de cuvinte care au o asemănare fonetică, dar contrastează prin sens. Într-adevăr, jocurile de cuvinte reprezintă o utilizare a limbajului cu scopul de a crea un rezultat de multe ori plin de umor. Efectul jocului de cuvinte este de a transforma sensul pe care îl are un cuvânt/ o frază, conferindu-i un alt înțeles ascuns, care se suprapune peste primul, folosind contextul verbal. În încercarea de a defini conceptul „jocuri de cuvinte” cercetătorii au avut în vedere „jocul de cuvinte” sau „cu” acestea, cu ideile ori sensul lor. De asemenea, le-au diferențiat scopul: este vorba de jocuri de cuvinte gratuite, jocuri pentru delectare și amuzament sau înzestrate cu expresivitate, cu rol stilistic. Unele dintre ele pot fi practicate, altele sunt doar contemplate, analizate, interpretate sau constituie prilej de meditație asupra lor.

În *Homo ludens*, Johan Huizinga dedică pagini numeroase formelor ludice ale artei, ale filozofiei sau poeziei, ale culturii, ale manifestărilor libertății ludice, în general, întrucât jocul nu este decât o realizare a libertății ființei umane.

Considerăm că limba trebuie folosită și pentru a produce cuvinte sau sintagme noi, neașteptate, pentru a da cuvintelor sensuri diferite, trecând dincolo de regulile cunoscute. A comunica nu înseamnă doar a transmite informații, ci și a exprima emoții, a amuza, a impresiona, a încânta, a-l face pe destinatar complice. În ultima vreme s-au dezvoltat jocurile de cuvinte, arătând subiectivitatea și, mai ales, inventivitatea lexicală, creată din dorința unei revigorări a limbajului. De cele mai multe ori, umorul și jocurile de cuvinte se întâlnesc, însă, acestea din urmă nu sunt doar umoristice, ci mai ales spirituale, ele se adresează spiritului, reprezintă o delectare intelectuală prin care se exprimă o anumită emoție. Pot fi considerate încifrări ingenioase, unele dintre ele stârnind râsul, altele doar surâsul și admirația pentru originalitatea asocierilor. După cum s-a dovedit de-a lungul timpului, cea mai potrivită clasificare rămâne cea a lui Pierre Guiraud care atrage atenția asupra caracterului jocurilor de cuvinte care au un dublu sens și îl fac pe receptor să privească dincolo de sensul prim,

---

¹ În limba română, *a juca* < lat. pop. *jocare*.

superficial, pentru a descoperi înțelesul secund, ascuns. De fapt, acestea se bazează pe o aluzie ludică ce speculează sensul dublu al cuvintelor.

Pierre Guiraud, în *Les jeux de mots*, cercetează jocurile din perspectivă stilistică și împarte cele peste o sută de jocuri de cuvinte în trei clase: jocuri de substituție, de înlănțuire și de incluziune. Această clasificare se realizează pe baza axei sintagmatică (a combinării) și paradigmatică (a selecției), în accepție saussuriană. Axa orizontală, numită de Roman Jakobson axa combinațiilor se compune din unități consecutive, în vreme ce axa verticală este axa selecției.

Jocurile de substituție vizează mai ales axa paradigmatică, întrucât se orientează enunțul într-o anumită direcție. Selectând un anume semn de pe axa paradigmatică se observă că substituția poate schimba sensul acestuia. Semnele capătă semnificații noi, în funcție de modul în care se operează selecția. Semnificația nu este în interiorul semnului, al textului sau al discursului, ci constituie produsul unei interacțiuni între emițător și receptor. Considerăm că substituția este cea mai prolifică operație pentru realizarea jocurilor de cuvinte, a calamburului în general, pentru că se bazează pe omofonie, omonimie, paronimie (*in absentia*), pe sinonimie, antonimie, sensul propriu și figurat (*in praesentia*).

Jocurile de cuvinte prin înlănțuire vizează axa sintagmatică (a combinării unor termeni), întrucât raportul se realizează *in praesentia*. În retorică se cunosc și se descriu mai multe aspecte ale înlănțuirii: acumulare, progresie, enumerare, concatenare.

Jocurile incluziunii conțin structuri ludice în care mesajul mai mult sau mai puțin secret este înscris în interiorul textului dat. Substituția și înlănțuirea se pot încadra în aceeași definiție, în cazul substituției se exploatează sensurile cuvintelor, iar incluziunea manipulează forma acestora prin aranjarea sunetelor sau a literelor componente. În această categorie intră anagrama, acrostihul, antistrofa, distingându-se trei procedee: permutarea, încorporarea și interpolarea.

Receptarea critică a operei lui Șerban Foarță, al II-lea capitol al acestei lucrări, construiește fundalul cultural al tezei noastre, căci poetul este perceput ca un magician al cuvântului, *poeta ludens* sau jongler. În acest sens, am aderat la opinia specialiștilor care, analizându-i limbajul poetic, consideră că Foarță aduce cuvintele într-o stare adamică, conferindu-le sensuri noi, ca și cum nimeni până la el nu le-ar fi dat aceeași strălucire. Materialul său poetic nu face parte dintr-o anume sferă, el pare că scrie într-o limbă pură, îmblânzind cuvintele, ciupindu-le ca pe niște corzi și dându-le o anume sonoritate, iar poezia sa poate fi considerată cultivarea conștiinței naționale prin intermediul limbii.

Motivul pentru care ne-am oprit la Șerban Foarță nu ține de popularitatea poetului, ci de interesul pe care îl suscită îndrăzneala formulei sale artistice, unică până astăzi. În acest capitol al lucrării am prezentat sintetic principalele reacții ale criticilor și am evidențiat opiniile pe care le îmbrățișăm. Parcurgând reacțiile criticilor, am ajuns la concluzia că puțini poeți contemporani se bucură de asemenea apreciere, deși suntem de părere că numeroși cercetători își vor dedica mult timp operei sale. O constatare majoră de care ne-am lovit este că nu există, după cunoștințele noastre, niciun volum cu caracter monografic, deși au fost scrise, este adevărat, numeroase studii și articole. Cu toate acestea, elementele unei eventuale sinteze critice există, iar lucrarea noastră asamblează mai multe puncte de vedere.

Așa cum afirmă, ca poet nu este romantic, ci mai mult un spirit tehnic, nu este ingenuu, ci mai curând ingenios. Cei mai mulți critici au apreciat ușurința cu care Șerban Foarță stăpânește limba română și modul în care se joacă cu vocabulele combinând, despărțind, ramificând și, uneori, frizând imposibilul.

Pornind de la ideea că poezia ultimelor decenii este așezată de critici sub semnul experimentalismului, al jocurilor lingvistice, al depășirii limitelor actului creator, al recuperării limbajului din perioadele anterioare, al explorării unor zone virgine ale limbajului, poetul

Șerban Foarță este dublat permanent în demersul său de teoreticianul Șerban Foarță. Opera sa valorifică implicit sau explicit axiomele experimentalismului morfologic, fonetic, sintactic și lexical. În vânătoarea sa de efecte eufonice, tautofonii, palindromuri, poetul timișorean a creat o limbă doar a sa, intraductibilă, ușor recognoscibilă și inimitabilă. Deși modernist, nu respinge arhaicul, dimpotrivă, îi conferă noi valențe și jonglează cu intertextualitatea.

Inclus în categoria poezilor ludici ai generației sale, Foarță este un *poeta ludens* caracterizat printr-o înaltă ținută aristocratică, ale cărui inteligență, meșteșug și rafinament al conceperii nu trec neobservate. Critica l-a primit, în general, cu interes.

Nicolae Manolescu îi salută volumul de debut despre care afirmă că este superior sub toate aspectele: al rafinamentului limbii folosite, al inventivității, al prelucrării unor motive, al versificării. În celelalte volume, criticul observă jocurile de cuvinte, muzicalizarea emoției prin diverse artificii, numindu-l pe Foarță „unicul mare manierist din literatura română”. De asemenea, apreciază eforturile poetului de a convinge cititorul că și limba română se poate preta la omofonie, asemeni limbii franceze. Poetul ludic și manierist este caracterizat prin intertextualitate, prețiozitate, măiestrie filologică, inventivitate, toate specifice unui spirit erudit.

Laurențiu Ulici consideră că debutul lui Foarță este o revelație, cel mai original volum de poezie apărut la Editura Litera. Apreciază în mod deosebit lexicul cu patină arhaică, cu iz de cronică și psaltire. Scopul textelor lui Foarță este de a închina o odă limbii române, de a scoate în evidență valențele și potențialul acesteia. Este de părere că nu poate fi comparat cu altcineva, iar opera devenită exercițiu de virtuozitate transmite admirație, uimire, acestea fiind singurele emoții declanșate. Prin Foarță, consideră Ulici, manierismul se caracterizează prin victoria ludicului asupra liricului.

Gheorghe Grigurcu remarcă, analizând poezia ultimelor decenii, că modelul expresionist i-a cuprins pe liricii șaizeciști, având ecouri până astăzi. Criticul îl situează pe Șerban Foarță la distanță de poezii ludici contemporani, căci ludicul său are o notă aristocratică, rafinată, care îl diferențiază de ceilalți. Îndelunga migală a operei sale dă la iveală un teren alunecos în care fiecare cuvânt, fiecare silabă își pot schimba înfățișarea și nimic nu mai este ce pare a fi. La fel ca alți critici, consideră că scopul operei lui Foarță nu este comunicarea, ci disiparea înțeleșului.

Livius Ciocârlie nu pierde ocazia să mărturisească misiunea dificilă a receptării acestui poet, de teamă că nu scrie așa cum s-ar cuveni. Pe lângă faptul că nimeni nu a stăpânit vreodată limba română ca el, poetul demonstrează că poezia poate orice. Criticul îi recunoaște rolul de jongler care folosește jocul pentru a-și exprima emoția, pentru a elimina hazardul, impunându-și propriile reguli. Șerban Foarță, poet ușor recognoscibil, este un nume important pe scena literaturii române.

Mircea Mihăieș, preocupat o lungă perioadă de poezia lui Șerban Foarță, ni-l prezintă ca pe un arheolog care a știut să descopere și să pună în lumină comorile limbii române. Criticul condamnă absența lui de pe scena marilor poeți, justificată, spune el, de contextul politic. El consideră că prin opera lui Șerban Foarță avem de-a face cu una dintre cele mai strălucite creații românești ale ultimelor decenii. Poetul nu trebuie asemănat cu nimeni altul, căci este inventatorul unui gen care doar prin el se desăvârșește. Deși prin formă se încadrează în postmodernism, demersul său începe cu valorificarea proto-literaturii române. Criticul identifică sens dincolo de ludic, căci poemele transmit adevăruri din spatele măștilor. Ceea ce și propune Șerban Foarță este să demonstreze extrema arbitraritate a semnului lingvistic. Mircea Mihăieș încearcă să repare greșeala multora dintre colegii săi care l-au vitregit pe Foarță și l-au așezat printre poezii minori, reconfigurându-i statutul.

Ion Pop încearcă o reabilitare a jocului și a poeziei ca joc. Pentru Șerban Foarță nu este important jocul atât la nivel tematic, cât al practicii. Analizând holorime, calambururi, aliterații, este de părere că o astfel de poezie renunță la orice ambiție confesivă, definindu-l pe Foarță drept un poet al „artefactului textual” ale cărui dexteritate și performanță combinatorie sunt

ieșite din comun. Îl asociază, de asemenea, experimentalismului manierist cu origini în grupul Oulipo. Cititorul lui Foarță este, înainte de toate, surprins de asemenea îndrăzneală și îndemânare, dar, în același timp, confuz din cauza ambiguității textelor.

Mircea A. Diaconu îl situează pe poet la limita între gratuitate și sens, dintre „*reflexivitate și tranzitivitate*” (subl. aut.). Autorul vede justificat impasul criticii literare de a încadra această operă, care, deși dă dovadă de inventivitate, a fost considerată deseori un simplu joc lingvistic, un exces de manierism și de formalism. Criticul proiectează opera lui Foarță la alt nivel față de înaintașii săi, el trece de inteligența scriiturii, de rimele rare, de sintaxa surprinzătoare, de plăceri textuale sau de exotismul lexicului și sesizează o anume senzualitate în opera lui Foarță. În plus, este de părere că, în spatele jocului, se adăpostește poetul care ne provoacă să pătrundem într-o lume ideală, ireală, dar realizabilă, a inocenței, o lume care seduce nu doar vizual sau auditiv și care declanșează numeroase trăiri. Preocuparea pentru formă înlocuiește sensul, pasiunea pentru un timp de mult apus dă sens prezentului.

În contradicție cu alte opinii, criticul vede poezia lui Foarță drept o pledoarie făcută spiritului, nu inteligenței limbii, căci doar spiritul se folosește de epic pentru a se rosti pe sine.

Scriitor-unicat este numit Șerban Foarță de către Mihaela Mancaș, care observă utilizarea unor neologisme rare sau adaptate în stilul propriu; maestru al jocurilor de cuvinte, hipercultivat și inventiv, poetul împinge jocul până într-acolo, încât introduce o nouă limbă în text.

Cosmin Ciotloș, referindu-se la romanul palindromic *Roșul ușor e rozul iluzor*, găsește că jocurile de cuvinte folosite captează atenția, deși aceasta este în defavoarea acțiunii propriuzise; vorbește despre măiestrie lingvistică, experiment, uneori artificialitate.

Am evidențiat opinii critice diverse emise în perioade diferite pentru a evidenția complexitatea autorului, importanța lui în literatura română, faptul că de peste 40 de ani încoace stărnește reacții, are un cuvânt de spus într-o sumedenie de genuri, nu doar în lirica românească, în eseu poetic, dar și în arta traductologiei, căci el alege în continuare drumuri mai puțin bătătorite de înaintași sau atinge culmi greu de abordat de succesori. Am observat că orice categorie ar alege, o face într-un mod aparte, stabilind performanțe care, în opinia noastră, cu greu pot fi egalate. Sigur că ne referim mai ales la relația pe care Șerban Foarță o are cu limba română și la modul în care acest poet stăpânește arta limbajului, la artificiile care îl definesc.

Este interesat de creația în limbaj, de lărgirea limitelor acestuia, de depășirea cadrelor logice și raționale ale limbajului, punându-l în centrul creațiilor sale. El montează și demontează firesc cuvântul sub ochii tuturor, iar calambururile, contaminările lingvistice, paronomazele, artificiile lingvistice și fonetice surprinzătoare sunt scoase din cărțile de retorică, apoi antrenate în poezie. Neobosit, stăpânește arta combinatorică a cuvintelor ca nimeni altul, demonstrând o manieră diferită de a înțelege poezia.

Pentru el, ludicul este un antidot împotriva melancoliei, dar și un prilej (sau un pariu câștigat) de a demonstra natura iluzorie a limbajului. Emoție, nostalgie, armonie, rafinament, încordare ludică, atenție la detalii, ironie, îndrăzneală, acestea sunt cuvintele care caracterizează discursul criticilor, în privința operei lui Șerban Foarță.

Critica l-a așezat între poeții care au creat un limbaj poetic nou, căci lexicul este cel în care se manifestă creativitatea, originalitatea, inventivitatea poetului timișorean. Totodată, criticii au remarcat jocul sunetelor și al silabelor, căci Foarță a reușit să valorifice sonoritatea limbii române într-un mod unic.

Sigur că nu toți gustă structurile ludice, reproșându-i jocurile gratuite, însă farmecul și rafinamentul stilului sunt de necontestat. Este considerat magician al cuvintelor, jongler, creator de cuvinte, de lumi noi, poet care explorează limitele experienței, adică un creator de structuri ludice care surprinde partenerul de joc, îi captează atenția, îl delectează, îl provoacă.

Așadar, operei lui Șerban Foarță nu i se poate da o singură interpretare și este evident că nu prea există critici indiferenți la poezia lui. Indiferent de aspectul la care îl reduci – măiestria lingvistică, diversitatea tematică, încordarea sintactică sau dexteritatea cu care le stăpânește pe

toate – este apreciat cu dificultate rezultând, de multe ori, interpretări opuse. Exercițiile fonetice și lingvistice ale lui Șerban Foarță ar fi gratuite dacă poetul nu le-ar adăuga virtuozitate autentică; pe el nu-l preocupă doar materia grafică pe care o modelează, ci sensul ascuns al formelor în chiar substanța sonoră.

Avem de-a face cu un poet care are oroare de simplitate, care creează o operă viguroasă, sentimentală, unde patetismul și energia se înlănțuie, un poet cu un anumit statut în literatura contemporană, ale cărui experimente au atras atenția.

În capitolul al treilea, *Stilistică, stil, stiluri funcționale*, pe baza bibliografiei românești și străine parcurse, am enunțat principalele idei referitoare la conceptele de „stil”, „stilistică”, „stil funcțional”, iar fundamentarea teoretică ne-a condus, astfel, spre datele care să asigure alegerea metodei de investigare - analiza stilistică, cu care am operat în secțiunile aplicative ale lucrării. Evaluarea acestor noțiuni, din perspectivă clasică și modernă, constă în prezentarea distincției dintre cele două „stilistici”, detașarea de unele accepții și exprimarea adeziunii față de altele. Pe baza acestor sinteze teoretice, am plecat de la premisa acceptării existenței a cinci stiluri funcționale ale limbii: stilul beletristic, stilul științific, stilul religios, stilul juridic-administrativ și stilul publicistic, stiluri identificate și caracterizate de majoritatea lingviștilor.

Stilistica, disciplină modernă cu origini în retorică, este o știință cu o evoluție complexă și controversată, în contradicție cu a celorlalte științe ale limbajului care și-au stabilit, de-a lungul timpului, obiectul și metodele de cercetare. Stilistica s-a extins și s-a diversificat în întâlnirile cu alte științe filologice, cu teoria literaturii, lingvistica, poetica, neoretica, semiotica literară, cu estetica și, cu toate că este un domeniu dezbătut, se consideră totuși cel mai puțin reglementat. A fost definită în moduri diferite, iar limitele ei s-au extins și spre alte domenii, toate înrudite cu lingvistica. Numită știința stilului, știința vorbirii - curente (stilistica lingvistică) și literare (stilistica literară sau știința literaturii), indiferent de direcția aleasă, cercetătorii s-au folosit, în cercetare, de instrumentele lingvisticii.

Charles Bally, întemeietorul stilisticii moderne, limitează domeniul stilistic la *limba comună*, „vie”, postulând că acesta este domeniul natural al limbajului în care se reflectă viața sufletească a subiectului vorbitor.

Deosebirea făcută de Bally între stilistica lingvistică și stilistica literară este pentru mulți nemulțumitoare, întrucât faptele expresive marcate afectiv nu apar întotdeauna spontan, iar în discursul verbal nu lipsește pe deplin intenția estetică.

A doua direcție fundamentală a stilisticii europene este legată de numele lui Karl Vossler, prin teoriile căruia se dezvoltă stilistica literară. Acesta stabilește opoziția între vechea și noua lingvistică, pe care le consideră a fi complementare. Așadar, stilistica și stilul nu sunt noțiuni ce se exclud. Doctrina vossleriană concepe stilul ca expresie a personalității unui scriitor, iar limba ca operă de artă, ca fapt de creație, idee pe care o îmbrățișăm.

Concepția lui Vossler are meritul de a prelua și continua moștenirea lăsată de Herder – Humboldt care au contribuit la dezvoltarea idiomatologiei stilistice, prin evidențierea trăsăturilor care individualizează limba națională, de cultură sau idiomul unui anumit scriitor.

În lucrare trecem în revistă și ideile lui Leo Spitzer, care pune bazele stilisticii genetice. Mai departe aratăm că orientările stilisticii europene și-au găsit continuator și în stilistica românească, reprezentată de Iorgu Iordan, Tudor Vianu care au adus o contribuție notabilă la dezvoltarea acestei discipline în țara noastră, dar și la integrarea acesteia în stilistica europeană. S-a considerat că stilistica românească urmează coordonatele stilisticii europene evoluând, ca și aceasta, în două direcții, lucru care a permis să se discute de o anumită sincronizare a stilisticii românești cu cea europeană.

Am considerat necesară și opinia lui Eugen Coșeriu care critică ideea de stilistică lingvistică, considerând că opoziția între forme afective/expresive și forme intelectuale nu poate fi acceptată la nivelul limbii. Viziunea coșeriană se bazează pe ideea că limbajul își manifestă

pe deplin funcționalitatea în poezie. Pe linia Humboldt – Croce, Coșeriu înțelege literatura mai ales ca artă. Limbajul curent, obișnuit, este o deviere față de limbajul general, pe când limba autorilor este limba istorică (națională) cu întreaga ei diversitate. Însă acest lucru este posibil în contextul în care autorii sunt creatori de limbă, pornind de la posibilitățile nelimitate ale acesteia. Pentru lingvistul român, stilistica este știința care studiază fenomenele lingvistice afective, dar și expresivitatea estetică ce pune în valoare *creativitatea* și *alteritatea* vorbitorilor sau autorilor.

Stilistica lingvistică a lui Iorgu Iordan se scindează în două direcții: stilistica expresivității dezvoltată de Ștefan Munteanu și stilistica funcțională reprezentată de Ion Coteanu și Dumitru Irimia.

Ștefan Munteanu concepe o abordare semiotică a operei literare. Adept al lui Tudor Vianu, insistă asupra similitudinii între expresivitatea limbii și cea a creației literare. Pledează pentru depășirea limitelor impuse de Bally și extinderea ariei de interes a cercetărilor stilistice la creațiile literare. Clasificarea făcută de Ștefan Munteanu împarte stilistica în: stilistica limbii vorbite, stilistica variantei artistice, stilistica limbajelor socio-profesionale. Aproximând stilistica expresivității de stilistica lingvistică, o consideră o disciplină de graniță, care aparține atât limbii, cât și criticii literare. Din perspectiva stilisticii lingvistice, expresivitatea este în strânsă legătură cu limbajul afectiv, spontan, în timp ce pentru stilistica literară/estetică este „frumusețe latentă” a unui idiom.

Stilurile funcționale ale limbii sunt modalitățile prin care se organizează dimensiunea stilistică a normei, în funcție de mediul în care se concretizează enunțurile lingvistice. Specificul acestora este condiționat de grupul social căruia îi aparțin protagoniștii actului de comunicare. Tudor Vianu le numea stiluri ale vorbirii, în vreme ce Dumitru Irimia prefera denumirea de variante ale limbii literare.

Conceptul de „stil”, cu determinantele „funcțional” și „al limbii” a fost pus în circulație de Școala lingvistică de la Praga, deși ideea fusese anticipată în secolul al XIX-lea în lucrările lui Wilhelm von Humboldt, care distinsese mai multe tipuri de exprimare, în funcție de particularitățile anumitor condiții de comunicare. Clasificarea și delimitarea stilurilor colective s-a făcut în funcție de apartenența vorbitorilor la un anumit grup socio-cultural, care imprimă textului anumite particularități, în funcție de scopul, conținutul și condițiile comunicării. Numărul și delimitarea stilurilor au fost extrem de dezbătute de cercetătorii români. Ion Coteanu pune bazele clasificării stilurilor funcționale din perspectiva lingvisticii structurale, prin referire la noțiunea de *sistem* lingvistic. După ce identificase trei stiluri de bază – artistic, științific, administrativ -, cercetătorul le-a redus la două, ținând cont de criteriul expresivității, adică artistic (bazat pe imagini) și non-artistic (bazat pe rațiune), fiecare putând avea subvarietăți.

Sperăm că în acest capitol am reușit să demonstrăm posibilitățile multiple pe care le oferă stilistica, acest domeniu care ne-a ajutat să analizăm figurile în limbajul poetic, să descriem stilul beletristic, să punem în lumină specificul „unui stil”.

Direcția asumată de noi este să considerăm stilistica o disciplină autonomă, și în acest sens propunem o alianță între cele două direcții care s-au conturat tocmai prin extinderea cercetărilor la toate categoriile de enunțuri lingvistice. Pentru noi, stilistica este știința care studiază figurile în toate tipurile de enunțuri, știința prin care se descriu diversele variante ale limbii, care permite și favorizează cercetarea stilurilor individuale.

Întrucât pe parcursul lucrării am analizat limbajul poetic, ne-am raportat mai întâi la limba comună, căci limba autorilor este o deviere față de limbajul curent, obișnuit. Acest lucru este de discutat în contextul în care autorii, creatori de limbă, pornind de la posibilitățile nelimitate ale acesteia, încalcă frecvent normele pentru evoluția limbii. Limbajul poetic, la fel ca cel comun, poate avea o dimensiune stilistică, adică poate semnala atitudinea vorbitorului.

În capitolul al patrulea, *Structuri ludice în stilul beletristic*, am analizat limbajul textului literar, spectaculos sub raportul inovației expresive, al originalității și al varietății, evidențiind

ambiguizarea intenționată a enunțului, căruia i se atribuie în mod voit o dublă semnificație. Ne-am limitat la a aminti câțiva poeți seduși de joc la nivel lingvistic: Tudor Arghezi, de numele căruia se leagă istoria rebusismului în țara noastră, prin volumul *Cuvinte potrivite... și încrucișate* (1934), Șerban Foarță, poetul pasionat de palindrom și holorime; aducând în discuție, prin Arghezi, literatura pentru copii, nu se poate ignora opera poetei Constanța Buzea, care abundă de jocuri de cuvinte și invenții lexicale. Lista autorilor atrași de joc la nivel tematic sau la nivelul formei este mult mai amplă. Lumea jocurilor de cuvinte în textele autorilor este fascinantă și surprinzătoare, căci, prin întâlnirea literaturii cu umorul, ironia, lingvistica și enigmistica, efectul este neașteptat.

Considerat, pe bună dreptate, cel mai complex dintre toate stilurile funcționale, stilul beletristic, limba inimii sau a sentimentului, reprezintă manifestarea lingvistică a ipostazei emoționale a ființei umane, descris în raport cu stilul științific cu care se situează la polul opus, întrucât acesta din urmă constituie exprimarea ipostazei raționale a omului. Am prezentat stilul beletristic punând în lumină interacțiunea funcțiilor limbii, raportul protagoniștilor comunicării cu semnul lingvistic, raportul cu sistemul limbii, cu limba literară, văzută ca normă, cu alte stiluri funcționale, organizarea textului literar pe nivele ale limbii (fonologic, morfologic, sintactic, lexical). De asemenea, am analizat conceptele de ambiguitate și expresivitate, ca particularități ale textului literar. Am studiat jocurile de cuvinte din perspectiva inovației lingvistice, a gustului și a intenției autorului, a expresivității, a sugestiei și a ambiguității.

Jocurile de cuvinte sunt analizate de retorică și de stilistica literară, iar multe dintre ele se asociază figurilor. Anumite repetiții de sunete, de cuvinte sau enunțuri creează diverse efecte expresive. Altele se realizează prin figuri care speculează sensul. Indiferent de natura lor, rezultă opere deosebit de „lucrate”, poezii cu formă fixă, realizate la toate nivelele limbii.

În al cincilea capitol, *Figuri*, am definit conceptul și am realizat un inventar al figurilor, ilustrate cu secvențe din opera lui Șerban Foarță. Ca bază a investigației mele, am consultat lucrările Mihaelei Mancaș care întreprinde o analiză aplicată asupra statutului semantic al majorității tropilor din poezia românească modernă. Astfel, am vorbit despre figurile de sunet (*metaplasme* în terminologia Grupului μ), care au la bază modificări realizate la nivelul fonetic al limbii, grupate, la rândul lor, în mai multe subcategorii. Figurile de construcție / sintactice (*metataxe* în terminologia Grupului μ) sunt structurări specifice realizate la nivel sintactic sau modificări ale topicii obișnuite în propoziție / frază; se bazează, în totalitate, pe două elemente semnificative: repetiția și simetria care sunt grupate la rândul lor în subcategorii. Figurile semantice (*metasememe* în terminologia Grupului μ , sunt figurile care înlocuiesc un semem prin altul, care produc o alterare a codului), în parte numite și tropi, sunt realizate prin analogii (comparația) sau prin mutații (metonimia, metafora) la nivelul sensului cuvintelor folosite. Figurile de gândire / logice (*metalogisme* în terminologia Grupului μ) sunt realizate, cele mai multe, în construcții care depășesc nivelul cuvântului, al sintagmei sau al frazei, nu sunt simple asocieri de termeni, ci au o semnificație extinsă asupra structurii mai ample a textului.

O mare parte a lucrării de față este dedicată figurilor și rolului acestora în interiorul textelor literare în general, ale lui Șerban Foarță, în special. La toate nivelele limbii, autorul și-a manifestat imaginația literară, vasta cultură și formația științifică. Caracterul savant și livresc al operei este evident în toate compartimentele limbii; se manifestă, pe de o parte în categoriile lexicale și în funcția lor stilistică, pe de altă parte în sintaxă și în particularitățile ei.

Odată cu publicarea primelor volume, au apărut reacții contradictorii, dezbateri, puncte de vedere care au vorbit despre Șerban Foarță ca despre un fenomen al poeziei românești contemporane, pe bună dreptate. Această percepție se datorează amprentei ludicului, asocierii cuvintelor din sfere diferite și originalității imaginilor create.

Noutatea limbajului provine dintr-o considerabilă lărgire a sferei lingvistice și expresive a poeziei, realizată prin introducerea unor noi categorii de elemente de limbă, categorii considerate nepoetice: neologisme rare, arhaisme, termeni vechi.

Exploatarea limbajului și valorificarea laturii lui creative este specifică ființei umane și, mai ales, literaturii. Inventivitatea lui Șerban Foarță este evidentă prin forma poeziilor și prin jocurile de cuvinte pe care acestea le conțin. Combinând sunete, silabe, structuri sintactice și mai ales semnificații, prin jocurile de cuvinte autorul își dezvăluie măiestria. Transgresând limitele, Foarță dă dovadă de fantezie verbală; el regândește regulile, transformă codurile și le dă voie să se întrepătrundă, provocând dependența între jocurile de cuvinte și creativitate. Autorul, în stilul său caracteristic, combină vorbele de spirit cu anagramele, holorimele, enunțurile jucăușe sau încifrate.

Jocurile de cuvinte ale lui Foarță nu au o intenție comică neapărat, ci pun în evidență limitele creativității în literatură sau lipsa acestora; au o funcție poetică, amintind de Huizinga care apropie poezia de joc. De multe ori, jocurile de cuvinte funcționează ca niște enigme care trebuie rezolvate, care necesită o reflexie asupra semnificațiilor lingvistice și a modului în care este exploatată limba în manieră ludică.

Autorul invită cititorul să ia în considerare fiecare înțeles posibil și să citească în moduri diferite enunțul, pentru ca unul dintre ele să i se pară mai potrivit ca altul. Dezambiguizarea operei se poate realiza pur și simplu, la o primă lectură, sau avem nevoie de strategii care să facă o „tălmăcire” mai plauzibilă ca alta. Fiecare scriitor are stilul și influențele sale care pot fi explicate cu instrumentele lingvisticii. Așa cum am mai afirmat, ambiguitatea este o trăsătură inerentă a literaturii. De cele mai multe ori, contextul poate reduce potențialul ambiguității sau, dimpotrivă, o poate spori; acest lucru se realizează prin asocierile de cuvinte mai mult sau mai puțin relevante care oferă indicii sau distrag atenția.

Deși jocurile de cuvinte sunt omniprezente în limbajul cotidian, în presă sau în publicitate, literatura ne furnizează fenomene sofisticate și ne permite o analiză complexă, precisă, nuanțată, în funcție de mai multe criterii.

Acest poet nu poate fi recompus din cuvinte, deși unele își găsesc loc doar în opera lui, căci la el nimic nu este ce pare a fi; o înlănțuire de sunete accentuate diferit sau cu pauzele redistribuite poate avea alte sensuri. Cititorul nu știe ce să urmărească întâi – semnificațiile sau tehnica folosită, jocul de cuvinte sau ce se ascunde în spatele lui, rimele rare sau muzicalitatea conferită de aliterații și asonanțe.

Prin examinarea unor forme retorice, a unor tehnici atât de frecvente la poetul timișorean, am aruncat o lumină nouă asupra esențelor acestor creații. Am putea afirma că există o alternanță între figurile de sunet, de construcție, semantice și de gândire. Autorul se folosește de toate posibilitățile oferite de limbă spre a confirma virtuțile eufonice ale acesteia, fără să le neglijeze, însă pe cele semantice. Deși alegerea cuvintelor se orientează, în general, după norme lingvistice, opera lui Foarță abundă în deviații lexicale, gramaticale, fonetice, semantice. Ceea ce conferă un anume farmec poetic, constituind și o dominantă proprie, este structura frazei, cu numeroase paranteze, adăugiri și explicații, cu topică deviantă, cel mai adesea.

De asemenea, lexicul este specific, întotdeauna înnobilit prin trimeri la diverse domenii: pictură, muzică, literatură, mitologie, matematică, biologie, domeniul militar. Deși poetul este preocupat îndeosebi de formă, de omofonii, de muzicalitatea cuvintelor, el este un inovator al lexicului, prin abatere de la normă; astfel, apar cuvinte noi, neînregistrate în dicționare ale limbii române, care trădează influențele asupra autorului: din limba franceză, din latină, rusă, italiană, greacă, germană. Mijloacele de comunicare artistică, ca și devierile de tot felul abundă, iar autorul înzestrat cu stăpânirea limbajului, își desăvârșește stilul, abordând treptat teme și motive diverse, genuri diferite, reinventându-se și reinventând conceptul de literatură; căci nu doar temele sunt „nepoetice”, ci și multe dintre cuvintele folosite.

Demersul nostru are drept scop evidențierea particularităților limbii lui Șerban Foarță și a rolului de inovator de limbaj cu care a fost catalogat de contemporani. Poetul are un public aparte, pentru care noutatea, nonconformismul sunt gustate mai mult decât convenționalul.

Parcurgând volumele, ne-au atras atenția elementele eufonice care conferă textelor muzicalitate, aliterațiile și asonanțele, datorită cărora stilul capătă mai multă sonoritate, fără însă a neglija celelalte aspecte și celelalte tipuri de figuri. Prin studiul stilistic, am observat că repetițiile și variantele acestora au ocupat un spațiu amplu. Pe lângă faptul că sunt elemente de organizare a textului ele au, de asemenea, funcție estetică.

După ce am clasificat, am identificat, am descris și am ilustrat cele mai de seamă figuri din opera lui Șerban Foarță, am ajuns la ideea că aceasta se bazează pe figurile sonore, autorul făcând apel la ele, deoarece se observă în opera lui o tehnică și un limbaj care constau într-un adevărat ceremonial formal. În spatele acestora se dezvoltă un univers plin de semnificații.

Inovația constă în meșteșugul autorului de a împleti cuvintele, oferindu-le o muzicalitate particulară care are la bază un mod anume de accentuare a silabelor, de distribuire a pauzelor, creând astfel un ecou specific. Ele au nevoie parcă să fie rostite cu voce tare, ca și cum ar fi scandate. Întâlnim inedite mijloace de expresie care conferă ambiguitate. Volumul de holorime constituie o abatere și totodată o confirmare a posibilităților limbii, corsetul nu-l stânjenește, ci îl stimulează. Se vorbește despre un ermetism al lui Foarță, care provine nu neapărat din profunzimea ideilor, ci mai ales din limbaj, atât prin folosirea expresiei sintactice – elipse, cât și prin vocabulele rare preferate. Autorul preferă materialul lingvistic preluat din domeniul „nepoetic”, conferind acestor cuvinte nuanțe noi. Astfel, dacă termenul este univoc, denotativ, în poezia lui este încărcat cu sens, devine polisemantic.

Dificultatea receptării constă în folosirea unor cuvinte rare, dar și în particularitățile sintactice, cu dislocări, inversiuni, elipse. Poetul recurge adesea la elipsa predicatului, o altă trăsătură a sintaxei este hiperbatul sau întrebuintarea enunțurilor scurte, care conferă tensiune. Tăietura versului se pare că a învățat-o de la Barbu, care a fost primul său model. Cuvintele lui Foarță nu exprimă ceva neapărat prin conținutul lor conceptual, ci prin formă, prin structura lor materială, ele sunt alese pentru virtuțile pe care poetul știe să le potențeze.

Figurile de sunet se realizează la poetul timișorean în substanța fonică, dar și la nivel grafic; considerat un maestru al jocurilor de cuvinte, opera sa abundă în afereze, apocope, sincope, sinereze, epenteze, aliterații, asonanțe, paronomasii, calambururi, anagrame palindromuri. Interesul pentru aspectul sonor al versului este esențial, poetul acordând o atenție deosebită formei poeziei, elementelor de versificație și artei combinatorice, în general. Prin afereză se elimină, în general vocalele și se încearcă menținerea prozodiei. Procedul apare deseori și în holorime, căci autorul este limitat în aceste structuri ludice de prezența anumitor sunete: „cărări umblând?...Parfum de crin./ în pajiști; cântece și *arpe*./ În paji, iști cântece și, iar, pe/ cărări, un blând parfum de crin...” (2010, p. 180). Afereza apare combinată cu apocopa, sincopa și sinereza, mai ales în holorime.

În privința rimei operei lui Foarță, în lucrarea noastră urmărim mai ales rimele rare, dar și eforturile făcute de poet pentru a menține identitatea fonică. Din 789 de poezii, în 420 dintre situații am identificat rime rare; amintim scindarea unor secvențe inseparabile în mod normal: „Nici nu ieșisem bine din aparat, că domnii/ *zâmbițivărog* (*subl.aut.*), în juru-mi se și-mbulzesc, ca *somni*/ la undiță, - iar mutra mi-apare peste tot,/ devine,-adică, *omni*-prezentă... Mi-e o frică și-acum, de nu mai pot:/ eram fotografie și n-aș fi vrut să fim/ câți intră într-un film!” (*Istoriile unui matroz întors de pe Planeta Roz*, p. 19). Cităm un exemplu în care un cuvânt rimează cu prima silabă a altuia: „pe acela de-a ne crede etnici/ ai nu mai știm cărui *paradis*/ și ne dănuie pe noi cu *dis*-/ grația de care suntem vrednici!” (2000, p. 314)

Exemplelor citate li se adaugă și alte fragmente, cu îmbinări care nu se concretizează în cuvinte – *adecua- vinoncoa*: „mai tandre mai candrii mai pișichere/ mai volnice mai largi mai *adecua*-/ te mai versicolore mai alene/ mai lăncede mai strâmba mai scalene/ mai vagi mai

nuștiucum mai *vinoncoa...*” (2000, p. 85), „Tare ne *zgândără/* soartea cea *luzără:/* unde mai *sântără/* ăia dă *fusără?*” (2005, p. 94), „Să-ți repet, deci, nu mă satur./ cî-s trei zile când *înecul/* în metalu-oglinzii, *specu-/ lorum fulgor hebetatur.*” (2010, p. 31), sau cuvinte preluate din alte limbi, termeni științifici: „pe când ploaia-i ține hang./ sau el ploii, ploii *octo-/* brale), - decăzut din rang/ și doar sieși bumerang./ face-și-ar din guler ștreang/ *streptopelia decaocto.*” (2005, p. 115)

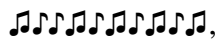
Asemenea devieri reflectă originalitate, iar o situație similară apare în volumul - album *Un castel în Spania pentru Annia* (2006), unde rima este creată prin nume proprii: „Domnișorii cei/ fără niciun *trac,/* domnii șoricei/ rod picturi de *Braque./* Domnișorii cei/ ce-și urmează *voia,/* domnii șoricei/ rod gravuri de *Goya.*” (p. 44)

Dacă nu sunt suficiente cuvintele limbii române, apelează la telescopare (*albaștri – galbaștri, roșu – maroșu, copilandrii - ochelandri*), la palindrom („Acestei negritudini, n-am/ a-i spune „lumea Tor’Bled-Nam”,/ pentru că nu mai am nici pană,/ nici tuș, spre-a scrie în verlană,/ limbă vorbită fără *greș/* pe vremea când eram *Nabreș?*”(Fractalia, p. 4) (Nabreș este palindromul prenumelui autorului, Șerban), la conversiune - „Ci hai cu mine-n cărțile de joc/ să stăm alături doamna mea de *ghindă/* o pasăre *veghindă-priveghindă/* istorii ne va spune-n graiul oc.” (2010, p. 63), se folosește de substantive proprii în cele mai multe situații: (*Oz – Ventôse, au - Breslău*). Asemenea devieri reflectă îndrăzneala depășirii normei și meticulozitatea poetului în „vânătoarea” de „cuvinte potrivite”.

Autorul dă dovadă de un fin simț al limbii, este ca un artizan care face, desface, reface, preface termenii, inventând forme și conferind sensuri noi în holorime. Aliterațiile și asonanțele sunt figurile predilecte ale poetului atât de preocupat de aspectul sonor al discursului său; dominanța lor creează eufonii și conferă caracter ludic. Prin paronomaze, jocul lingvistic se realizează și la nivelul semnificațiilor, apropiat de calambur și de figura etimologică, are efect ironic sau constituie un mijloc de realizare a rimei.

Calamburul, identificat de noi în 72 de texte, apare grație exploatării mai multor relații semantice: omonimie - „se-ntorc, seară de seară./ cu tenul lor blafard./ cu fața ca de *ceară/* să *ceară* roșu fard” (2005, p. 15), omofonie - „într-un *hotel/* iar nu *à l’autel*” (2005, p. 39), „La finele anului,/ clapele pianului/ (adio, Bach!)/ aveau un ton sur./ nici clar, nici obscur./ ca și jocul de șah, - / pa care, în fine,/ nu mai avea cine/ să-l joace și *nu-l/* mai ștergea nici chiar *cârpa/* de praf, - tot de *scârba/* scorului *nul.*” (2005, p. 87-88), „pe-un picior de play/ pe-o gură de *Ray/* Charles” (2005, p. 113), polisemantism- „mai tot crângul *pălea,/* tot pământul chelea (...)/ fiecare-l *pălea/* p-ălălalt, - îl lovea/ cu ce,-n mână, avea./ căci era agresiv;/ G. Bacovia, sub nea,/ când acesta venea./ chiar și dânsul *pălea/* însă intransitiv.” (2005, p. 119), „Ce păcat că *veacul/* e XXI/ și că foaia Unu/ și-a cam făcut *veacul*” (2005, p. 11).

Ambiguitatea calamburilor provine, mai ales, din mesajele polivalente, din îmbinările inedite ale propozițiilor, din abateri succesive, dar expresive de la normele limbii literare. Este cazul unui (*F*)*Rondel* dedicat lui Emil Brumaru în care poetul, referindu-se la păpușile care locuiesc „în căsuțele din cuburi”, își mărturisește dorința (nerealizabilă) renunțării la etichetă, valorificând polisemantismul verbului „a ieși”: „Noi, cu ele,-am bea prin cluburi,/ dacă și-ar ieși (dar nu-și!)/ din rigidele calupuri/ dau din, cel puțin, mânuși, -/ în căsuțele din cuburi.” (2005, p. 98)

Calambur am identificat în textul *Le temps des cerises sau* , cu titlu sub forma jocurilor pictografice, în care poetul ne îndeamnă să nu pierdem timpul, ci să savurăm – cireșele/ optimile -, căci este sezonul lor: „Au dat cireșele în copt;/ se mai coc, încă,/ până prin luna iunie,-n 8,/ când se mănâncă;/ iar ele cântă, cât mai pot,/ pe dâmburi:/ *Mâncați optimile, cu tot/ cu sâmburi!*” (2005, p. 36) Acest joc de cuvinte apare nu doar în texte, ci și în titlul volumului *Opera somnia* sau *O/ Ouă întrebări*. Ambiguitatea calamburilor provine, mai ales, din mesajele polivalente, din îmbinările inedite ale propozițiilor, din abateri succesive, dar expresive, de la normele limbii literare.

Alături de calambururi, anagramele - „Aceasta, juna larvă/ (ce continua să rupă,/ ca să devină pupă,/ din varză, fără zarvă)” (2005, p. 44), „Ronțâind *alune, luna*” (2005, p. 124), metateza - „O perl-așez în *lacră*-mi, plânsă” (2010, p. 195) și palindromul - „Un *rar/ un rotitor./ la bal./ vals slav!*” (un *vals slav rotitor* întru *slava ta vals/ ușor roșu`n obraji de atâta efort/ dansezi fals mon amour și cânti fals acest vals/ și ești greu mon amour ca un lemn ca un mort// rotitor somnolent raz-dva-tri valsu`slav/ obrazul pe umărul tău să mi-l culc/ și să-ți spun te iubesc și să-ți spun că-ți sunt sclav/ și sunt roșu`n obraji și ușor ca un fulg*” (2000, p. 235- 236), în strânsă legătură cu celelalte figuri sonore, dar și cu repetiția sau refrenul, accentuate de figuri sintactice pe care poetul își sprijină muzicalitatea, atrag după sine jocuri ale ecourilor dintre cuvinte, dovedesc măiestria autorului care răspunde pozitiv la toate aceste provocări lingvistice. La poetul timișorean regula este păstrată cu strictețe, iar forma este cultivată din pură plăcere, pentru că jocul este un rol ales, nu impus, ci autoimpus. Șerban Foarță pare decis să demonstreze că și limba română, asemeni limbii franceze, se pretează la armonie; se pare că pariul cu sine a fost câștigat. Avem de-a face cu un poet autentic, imprezizibil, ghiduş, pus pe șotii, care se ține de farse, căruia îi place ceea ce face, iar acest lucru se vede.

Figurile de construcție constituie o altă modalitate a poetului de a face o regulă din anularea regulilor. Devierea pe care o aduc acestea se stabilește față de o sintaxă obiectivă, neutră din punct de vedere stilistic, o structură lipsită de expresivitate; cel mai adesea, aceste abateri, în variante numeroase, reprezintă o formă de manierism și demonstrează preocuparea pentru formă și simetrie.

În cele 48 de holorime, apar, în fiecare dintre ele, enunțuri eliptice de predicat - „O floare,- n mână, am, plăpândă/ de ochiul-șarpelui, Bleu pal,/ deochiul șarpelui? – Bleu pal,/ o floare,-n mână. Amplă pândă,/ ocheada stelelor. Pe cer,/ un giulgi: in cert în mâna albă./ Un giulgi incert, în alb, amână/ ocheada stelelor, pe cer.” (2000, p. 251), căci acest tip straniu de poezie fixă presupune un ecou al unor sunete deja rediate. Surpriza provine din îmbinarea silabelor, din premeditare, iar expresivitatea - din concentrarea enunțului. Elipsa și zeugma, o variantă a celei dintâi, sunt procedee care, deși țin mai mult de nivelul limbii, constituie la Foarță o formă de expresivitate și, alături de parataxă - „...cu *umbre, lande./ doamne* în crinolină albă. (În crin, o/ *lină, albă, zadarnică* ardoare.) Cu/ albă: za darnică, ard oare?) Cu doam-/ ne-n voal (*ten palid, ovaluri împie-/ trite*). Cu doamne-nvoalte ('n palid, -/o, valuri împietrite!) Cu doamne/ nulipare. Cu,-n umede rumori eoliene/ (din insule Hebride, nu Lipare), un/ evantai de doamne nulipare. Într-un/ târziu fief; regate - norii. (În-/ tr-un târziu, fie fregate - norii! (2000, p. 215), conferă textelor o notă de concizie, chiar de solemnitate; lipsa conjuncției „și” creează tensiune, dar prioritar este jocul fonetic, căci țelul autorului nu este întotdeauna comunicarea, ci exercițiul lingvistic transformat în virtute.

Enumerația și acumularea, procedee frecvente, încadrate în clasa jocurilor de cuvinte prin înlănțuire au în general funcție descriptivă, iar efectul utilizării este o insistență accentuare. Uneori, stucturile de acest tip sunt gratuite, alteori poetul le conferă sens: „netedele mere, căpșuna mustitoare, gutuia astringentă, cerebroida nucă... albul surâsului, spreverdele privirii, castaniul căștii capilare” (2010, p. 143).

Paralelismul sintactic, repetiția, simetria și diversele variante în care se realizează acestea afectează structura sintactică a frazei, fiind procedee de organizare a textului: „*La-nvinși, ca și la-nvingători./ după război, la bal, pe seară,/ pe nemaidatele cu ceară/ podele desfundate, - ori// afară, pe sub pomii ninși/ de floare și prin iarba-n rouă,/ dansează două câte două./ La-nvingători. Ca și la-nvinși.*” (2000, p. 313) Repetiția nu are, la Șerban Foarță, doar rolul de a concentra o idee și se realizează în forme variate. Un text aflat sub semnul ludicului, în care paralelismul constă în repetarea sunetelor, în holorimă, este caligrama numită sugestiv *Placă (puțin) defectă*. Pictograma este construită sub forma Benzii lui Möbius, pentru ca privirea care urmărește literele, traversând toată înlănțuirea acestora, să se întoarcă în același loc. Așezarea cuvintelor trimite la ideea anticipată de titlu, căci cuvintele urmăresc mișcarea unei plăci „puțin”

defecte, zgâriate care fragmentează mesajul, melodia, repetând anumite porțiuni: „Parfumurile unor crinoline par fumurile unor crini! O, line par fumurile unor crinoline...”(2010, p. 186)

Așa cum am arătat în lucrarea noastră, repetiția se poate realiza la nivel sonor, generând apariția unor figuri de sunet: „Zar alb: deochi sextuplu, - carne/ de Paros cumpărată-n van.../ De par o scumpă rată-n van:/ zar alb (de ochi), sec stup, lucarne// opace, tot ați câștigat./ Nici Număr, dar nici Nula sumbră,/ nici număr, dar nici nu las umbră!/ O pace, tot ați câștigat.” (2000, p. 279). Repetiția lexicală poate conferi simetrie operei, căci identificăm toate formele simetrice ale repetiției, condiționate pozițional: anafora, epifora, anadiploza, epanadiploza, simploca, dând naștere, de cele mai multe ori, unor structuri ludice.

Indiferent de forma repetiției, aceasta are funcție de intensificare a ideilor, a acțiunilor sau a calităților, exprimă durată, progresia, succesiunea, continuitatea, este un instrument lingvistic cu posibilități nelimitate. Uneori, repetiția are ca efect ambiguitatea textului, mai ales în situația în care sensul cuvântului repetat se modifică; această situație este caracteristică jocului de cuvinte. Structurile ludice realizate prin figuri sintactice prin care autorul își transmite trăirile, concepțiile, reorganizează fraza schimbându-i sensul, menține posibilitatea dublei lecturi. În plus, conferă caracter muzical datorat ecoului versurilor, mai ales în cazul holorimelor.

Silepsa și anacolutul, abateri gramaticale, sunt rar întâlnite, deoarece poetul se caracterizează prin exigența formală, însă reprezintă uneori un prilej pentru ambiguitatea mesajului: „încât, în vreme ce se plimbă,/ el/ cu un pas febril, îi dă prin gând/ să o sărute-n fugă” (2010, p. 9).

Refrenul joacă un rol important, căci reluarea periodică a aceluiași vers asigură simetrie, continuitate, muzicalitate și unitate, creând un joc al formelor: „Și de-ai vedea-o prin vitrajul/ unui tramvai cu clopoței/ neglasnici, deși ia virajul,/ că numele, pe geam, al ei:/ M a r i a/ și-l scrie, ca apoi să lase/ asupra-i galbena perdea,/ în semn că în tramvaiul 6/ 'n primejdie, se află ea:/ M a r i a” (2010, p. 117). Revenirea mecanică a unei unități metrice este ca o concluzie a mesajului; alteori, în reluare cuvintele își schimbă forma și sensul: „Dă-mi, doamnă, o crenguță de vâsc cu boabe albe/ ca, atingându-ți fruntea, să te sărut licit/ pe tine,-al cărei nume-l tot bâigui fericit/ în fumegaiul ăsta, cu clinchet gros de halbe!// Dă-mi, Doamne, o crenguță de vâsc...” (2000, p. 304)

Hiperbatul - „coc laurii (cu floarea nălbii)/ otrăvi, nu slavă; în abis,/ otrăvi; nu-s lavă în abis,/ coclaurii, cu floarea-n albi” (2010, p. 171) și hipalaga - „te-ai pierde,-n soarele ce, rumen/ pe cetini, iaz și râpi, a pus/ pecetii (' n iaz și râpi, apus);/ te-ai pierde-n soarele-cerumen” (2010, p. 171), procedee deviate, reprezintă o formă de manierism pentru poetul timișorean, întrucât modificarea topicii normale care revine cu periodicitate în contexte ample creează un efect de ambiguitate. Figura apare în holorime, căci poetul, sub presiunea menținerii efectului sonor și pentru a transmite totodată mesaje diferite, introduce în text paranteze, virgule, linii de pauză. Rezultatul este o expresie intenționat ambiguă, estetică, dar situată în limitele corectitudinii.

Analizând figurile de construcție în textul lui Foarță, am remarcat că stilul său este inconfundabil. Felul cum părțile de vorbire dintr-un vers se transformă prin impunerea unor pauze în alte părți de vorbire, uneori prin fenomenul conversiunii, sau în cuvinte cu același sens derutează la prima vedere și pare oarecum obositor: „Zar alb: deochi sextuplu, - carne/ de Paros cumpărată-n van.../ De par o scumpă rată-n van:/ zar alb (de ochi), sec stup, lucarne” (2000, p. 279). Reorganizările frazei au efecte interesante. La o a doua lectură, cititorul se acomodează și are senzația că, altfel așezate, cuvintele n-ar transmite cu aceeași vigoare.

Figurile semantice sunt abateri condiționate de distanța dintre două lexeme, realizate prin analogii sau prin mutații de sens ale cuvintelor implicate.

La Șerban Foarță, am remarcat că metonimia este întâlnită (ca, de altfel, și sinecdoca), însă apare rareori în structuri ludice: „și unul altuia, la sfat,/ păcatele, precum în Creangă/ sau

ca în Valea Iosafat,/ ni le-am fi spus în limbă francă” (2010, p. 17); realizări izolate apar la holorime: „În unduire ca de șarpe/ de pene, umerii ei cad;/ de pe neumerii ei cad,/ în unduire cad, eșarpe.” (2000, p. 220).

Metafora rămâne mărturia absolută a măiestriei artistice și apare la Șerban Foarță în toate variantele, deseori în holorime: „În port, o cale se repetă./ Unsoare,-n irizări, la țarm./ Un soare,-n irizări, la țarm,/ în portocale se repetă.” (2000, p. 267), „amplă pândă, ocheada stelelor” (2000, p. 252). Metaforele lingvistice dau naștere jocurilor de cuvinte „În limba de pantofi nu poți/ vorbi, - afoți într-înșă-s toți;/ într-a pantofului, la fel,/ nu se exprimă decât el” (2005, p. 127).

Comparația devine sursă a jocurilor de cuvinte: „Din ele nu lipsește nici *amprenta-i labială, rozacee, tot mai pală (ca o sepală* dintr-un vechi ierbar), nici cuvenita meșă de păr (cret): *un zuluf, cum au*, în caz că-l au (eu, însă, n-am habar: au/n-au?), *zulușii...*” (2010, p. 73). Asemănarea termenilor se realizează prin corelatori: cum, ca (și), precum, asemenea, aidoma, astfel, întocmai ca, decât: „Am rămas ca o troiță în mijlocul unei trivii” (2000, p. 49), dar și cu prepoziția „a”: „foșnește țărmașul a frunzare” (2000, p. 263).

Figura apare și în caligrame, iar imaginea ilustrează mesajul, îl completează, cititorului propunându-i-se un joc de-a privitul și cititul.

Prin personificare, elementele neînsuflețite devin animate, iar efectul este surprinzător, căci apare combinată cu metafora: „să ne-atace amurgul”, „arbori care dau să plângă” (2010, p. 62), „fiecare frunză depunea mărturisire/ pentru arborele său.” (2010, p. 70), „geamătul reginei-noptii/ care nădușește-n cercuri/ de parfum, la miezul nopții/ între joimâine și iericuri.” (2005, p. 124), cu aliterația: „clipa clipocește cu sunete de vâslă” (2010, p. 151), cu epitetul: „pas febril” (2010, p. 9), „seara cu atât mai calmă” (2010, p. 51), „naive roiuri fără scop” (2010, p. 57), cu comparația: „Și,-n mâna lui,/ a geamăt se închise cartea” (2010, p. 9).

Antonimizația nu este preferată de poetul timișorean, apare și în holorime, dar fără efecte deosebite: „ – De ne-am uita// pre noi în Altul, am zări/ ca-n aurora-ntâi a Evei./ (Ca-n aur, orantâi aeve-i/ pre noi!) - Înaltu' l-am zări.” (2010, p. 184), căci figura nu este una inovatoare, iar asocierea este oarecum previzibilă.

Reprezentativă pentru acest trop este *Balada baionetei din Bayonne*, prin care poetul face un inventar al etimologiilor cuvintelor, călătorind cu gândul în trecut, în epoci legendare, istorice: „Venea olanda din Olanda,/ venea cașmirul din Cașmir;/ că ni s-a ofilit ghirlanda/ cuvinte nu am, să mă mir;/ am mai dansat o arleziană,/ a mai căzut un batalion;/ sclipea,-n Artois, o arteziană/ și-o baionetă, la Bayonne.

Simbolul poetic conferă profunzime operei lui Foarță, prin caracterul ambiguu; așa cum se știe, poetul este atașat de simbolul Păsării Phoenix, care cheamă prin descântece inorogul, balaurul și alte ființe fabuloase mitologice, invocate, pe rând, în volumul *Texte pentru Phoenix* (1976), în care întâlnim jocurile de cuvinte prin înlănțuire: „Eu vă cânt/ și vă descânt,/ vă invoc/ sau vă evoc,/ de noroc/ de nenoroc,/ Vasilisc și Inorog,/ Pelican și sgriptor Roc” (2000, p. 143). Simbolurile animalelor fabuloase sunt pline de semnificații și de tâlc; de simbolul Vasiliscului și al Aspidei amintește Biblia, în Noul Testament, dar și legendele europene.

Figurile de gândire nu fac parte dintre preferatele lui Foarță care își construiește operele pe baza aliterațiilor, asonanțelor, paronomazelor, omonimiilor, polisemiilor, a figurilor sintactice, procedee care, bazându-se pe forma cuvintelor și pe structura frazei, conferă ambiguitate. Poetul se joacă cu punctuația, contrazice aparențele, îndrăznește să fie diferit și să surprindă prin tot ceea ce ține de formă, de efect sonor, țesând sens în jurul sunetelor, și nu invers.

Litota, atunci când apare, are nuanță ironică - „Locuința mea de vară/ Nu-i la țară/ Unde n-am fost de mulți ani” (2010, p. 20); hiperbola se folosește nu pentru a induce în eroare, ci spre a potența mesajul: „Fiecare geană/ ți-este definită,/ fiecare geană/ este infinită.” (2005, p. 33), spre a evidenția trăsături ale inorogului: „că,-n goană, vine el să-și culce/ zăpezile la sânul

ei//...Ci dacă,-n poală-ți, să se culce/ vrea el: să-l porți, să-l aibi la sân,/ pe când cișmea de sânge-i curge/ din șold” (2010, p. 107). Alegoria poate constitui un mijloc de autocenzură pentru poet care își poate exprima nemulțumirile folosindu-se de măști alegorice, de cele mai multe ori îmbinând-o cu ironia, care se adresează unor moravuri: „Domnișoare cinefile/ din Los Angeles New York/ cine filele vă-ntoarce?/ - Domnii șoareci ni le-ntorc.” (2010, p. 34).

La toate nivelurile limbii, autorul și-a manifestat imaginația literară, vasta cultură și formația științifică. Caracterul savant și livresc al operei este evident în toate compartimentele limbii; se manifestă, pe de o parte, în categoriile lexicale și în funcția lor stilistică, pe de altă parte în sintaxă și în particularitățile ei. Inventivitatea lui Șerban Foarță este evidentă prin forma poeziilor și prin jocurile de cuvinte pe care acestea le conțin. Combinând sunete, silabe, structuri sintactice și mai ales semnificații, prin jocurile de cuvinte autorul își dezvăluie măiestria. Transgresând limitele, Foarță dă dovadă de fantezie verbală; el regândește regulile, transformă codurile și le dă voie să se întrepătrundă, provocând dependența între jocurile de cuvinte și creativitate. Autorul, în stilul său caracteristic, combină vorbele de spirit cu anagramele, holorimele, enunțurile jucăușe sau încifrate.

În lucrarea noastră, am încercat o abordare interdisciplinară a operei lui Șerban Foarță, folosindu-ne de o punte importantă de legătură între lingvistică, poetică și stilistică. Reanimarea retoricii constituie o etapă importantă în istoria acestei „cooperări”, iar studiul figurilor și al efectului acestora aduce contribuții atât în domeniul literaturii, cât și al limbii. Poetul preferă figurile de sunet și de construcție, care conferă o muzicalitate deosebită și un ritm interior. Sintaxa alambicată, dislocările și inversiunile, fac din Șerban Foarță un poet autentic, greu de imitat.

Opera ascunde sens, dar poetul își propune să demonstreze – și o face – virtuozitatea limbii române, care poate fi la fel de bogată în omonimii ca franceza și la fel de muzicală. Fiecare vers pare că este inspirat dintr-o compoziție muzicală, fiecare secvență spune ceva, având un ritm interior propriu.

Parcurgând o mare parte a operei lui Șerban Foarță, am ajuns la concluzia că acesta generează imagini poetice noi, printr-o valorificare pleneră a expresivității cuvintelor. Cuvintele vechi sau mai puțin folosite sunt căutate și readuse la viață pentru a contura o lume în care totul este posibil, o lume doar a lui, în care toate cuvintele își găsesc loc, indiferent de limba, de zona sau de perioada din care provin.

Poezia ludică ascunde o tehnică minuțios respectată, o continuă trudă, o șlefuire atentă. Foarță reușește să pună în circulație limba română în toate variantele ei cronologice și sociale, ajutat de un foarte fin simț lingvistic; aduce în prim-plan forme lexicale abandonate, dar conservate de dicționare. Pentru el, toate cuvintele au drepturi egale, dacă au forma și puterea de sugestie preferate de autor. Maestru al cuvântului, a știut să selecteze cu mult talent și minuțiozitate un întreg arsenal de mijloace lingvistice pentru a crea o operă care nu poate fi imitată.

Limbajul lui Foarță este special, deosebit de cel comun, dar și de „limbajul poetic” cu care cititorul este obișnuit. El se impune în literatură ca autor al unei arte individuale, al unui stil propriu. Pe lângă acest fapt, poetul se distinge prin mânuirea cu dexteritate a procedurilor stilistice care fac opera mai expresivă.

Prin urmare, am putea afirma că există o alternanță între figurile de sunet, de construcție, semantice și de gândire. Autorul se folosește de toate posibilitățile oferite de limbă spre a confirma virtuțile eufonice ale acesteia, fără să le neglijeze, însă pe cele semantice. Poetul se joacă cu sunetele, cu punctuația, contrazice aparențele, îndrăznește să fie diferit și să surprindă prin tot ceea ce ține de formă, de efect sonor, țesând sens în jurul sunetelor, și nu invers.

În capitolul al șaselea, *Traducerea jocurilor de cuvinte*, am pus în discuție traductibilitatea sau, dimpotrivă, intraductibilitatea jocurilor de cuvinte, problemă care a reprezentat și preocuparea lingviștilor din ultimii ani. Analizând trei puncte de vedere despre

traducerea jocurilor de cuvinte - Dirk Delabastita (1993), Ramon Lladó (2002) și Jacqueline Henry (2003), am observat ignorarea distincției între *game* și *play*; majoritatea teoreticienilor se limitează în a defini jocul ca *play*, deși există în lucrările lor și exemple care se referă la cealaltă categorie, ele fiind considerate excepții. Diversitatea jocurilor, complexitatea acestui domeniu nu permit o generalizare, ci doar schițarea unor clasificări, sugestii.

Prin această cercetare am scos în evidență faptul că în spațiul cultural românesc nu există studii distincte care să abordeze traducerea jocurilor de cuvinte. Traducerea textelor care au la bază jocurile de cuvinte ridică numeroase probleme, însă explicarea acestui fenomen este necesară, căci poate oferi și soluții specifice. Strâns legată de problematica unor astfel de texte este imposibilitatea traducerii, situație în care se recurge la *adaptarea* elementelor sau a textului. Traducerea textelor care au la bază jocurile de cuvinte ridică numeroase probleme, însă explicarea acestui fenomen este necesară, căci poate oferi și soluții specifice. Aparent, intraductibilitatea este preferată adaptării în traducerea jocurilor de cuvinte, iar noțiuni precum *analogia* și *echivalența* rămân deschise reflecției și studiului. Așadar, toți cei care s-au ocupat de acest fenomen, au ajuns la aceleași concluzii: jocurile de cuvinte pot fi traduse, deși acest lucru nu este deloc simplu. În viziunea multor specialiști, jocurile de cuvinte sunt adevărate torturi pentru un traducător. Cu alte cuvinte, asemănarea sau identitatea sunetelor a două cuvinte este rezultatul întâmplării, de aceea nu poate fi reprodus prin cuvinte echivalente în altă limbă; nu trebuie să se neglijeze aspectul evoluției limbilor care nu s-a produs în mod izolat, ci dimpotrivă, dezvoltând legături de *rudenie* între acestea.

Strategiile sunt importante pentru o anumită categorie, însă traducătorul trebuie să aibă libertate. Este evident faptul că strategiile folosite de traducători se îndepărtează de definiția conceptului de traducere, totuși, finalitatea le justifică. În ceea ce privește jocurile de cuvinte de tipul „*game*”, traducătorul trebuie să-și stabilească o regulă și să realizeze un alt text, pornind de la această regulă. Cu cât regula este mai constrângătoare, cu atât traducătorul este mai liber să recreeze textul, să-și pună în evidență inventivitatea. Orice abatere de la constrângere scoate traducătorul în afara scopului propus. Astfel de reinterpretări sunt subiective, țin de disponibilitatea și de creativitatea celui care traduce.

Cercetările referitoare la traductibilitatea și intraductibilitatea jocurilor de cuvinte pun pe primul loc sensul acestora, însă Șerban Foarță este un rafinat al formei. Așadar, opera sa este traductibilă doar în măsura în care transmite ceva, căci textele poetului timișorean sunt surprinzătoare prin tehnica folosită, prin structurile care nu pot avea echivalent într-o altă limbă.

În subcapitolul *Vocația de traducător a lui Șerban Foarță*, am analizat limbajul poetului timișorean nu doar ca poet, prozator, eseist, ci și în calitate de traducător. Ne-am oprit asupra întâlnirii poetului timișorean cu Mallarmé, a cărui operă și-a pus amprenta asupra propriei creații, l-a provocat și l-a modelat; atunci când traducătorul este un mare scriitor, el reușește să învingă dificultățile limbii printr-un fel de lege a compensațiilor creative, valorificând plener posibilitățile expresive ale limbii române.

Întâlnirea între cei doi nu este surprinzătoare, întrucât ei par însuflețiți de aceleași principii. Dincolo de performanța tehnică, Șerban Foarță nu se dezmințe și pune în lumină complexitatea poetului francez care pare că i-a devenit maestru și magistru. Am comparat traducerea lui Mallarmé în două variate și, citind poemele traduse de Șerban Foarță, am constatat că el reușește, cu resursele limbii române, să transpună nu doar conținutul, ci și forma textului. Am observat, de asemenea, că, deși are respect față de sursă, este mereu tentat să imprime textului propriul stil, însă fără să trădeze particularitățile stilistice ale textului original.

Analizând stilul individual al lui Șerban Foarță, am remarcat câteva trăsături particulare ale operei sale, indiferent că este creație proprie, reinterpretare sau tălmăcire. În primul rând, el creează o limbă care pare numai a lui, în care utilizează cele mai variate câmpuri, familii lexicale. De asemenea, în opera sa, își găsesc loc arhaismele, regionalismele, neologismele, cuvintele argotice, cuvintele care nu există în limba română, dar sunt „existibile”. Tehnica

folosită îl ajută să se supună oricăror rigori prozodice, căci procedeele de versificație sunt diverse. Prin cele mai variate registre ale comunicării (ludic, grav, ironic), opera sa transmite și sens. Totodată, face cititorul să conștientizeze valențele limbii prin flexibilitate, muzicalitate și subtilitate. Ca traducător, Foarță este înzestrat cu rafinament și creativitate, care-l fac să respecte constrângerile originale, dar, în același timp, să dea operei viață, suplețe expresivă, ambiguitate.

Din punct de vedere teoretic, pornind de la o serie de lucrări care tratează limbajul ludic și efectele produse de acesta, am evidențiat particularitățile jocurilor de cuvinte, în strânsă legătură cu forme ale intertextualității, cu diferite figuri de stil, urmărind diverse abordări și noi direcții în domeniu. Din punct de vedere aplicativ, jocurile de cuvinte au fost analizate pe un corpus autentic, am surprins în opera lui Șerban Foarță doar acele texte care sunt bazate pe jocuri care exploatează forma și/sau sensul unor cuvinte sau structuri, versuri.

Considerăm că ne-am apropiat de o parte din obiectivele propuse inițial, că am oferit suficiente argumente în favoarea necesității teoretizării conceptului de joc de cuvinte și interpretării acestui fenomen, pentru a pune în lumină singularitatea lui Șerban Foarță pe scena literaturii române.

Bibliografie

Lucrări și articole:

1. *Arte poetice. Antichitatea*, culegere îngrijită de D. M. Pippidi, Editura Univers, București, 1970.
2. *Concise Dictionary of Linguistics*, Matthews, P. H., Oxford University Press, 1998.
3. *Dictionnaire comparatif et étymologiques des langues teuto-gothiques*, Heinrich Meidinger, art. „Spiel, jeu”, Francfort, 1836.
4. *Dicționar latin-român*, Gh. Guțu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
5. *Dictionnaire historique de la langue française*, Rey A, art. „jeu”, Le Robert, Paris, 1994.
6. *Dicționar de științe ale limbii*, Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Dindelegan, Pană, Gabriela, Editura Nemira, București, 2001.
7. *Dicționarul general al literaturii române*, E-K Editura Univers Enciclopedic, București, 2005, pp. 181- 183.
8. *Dicționarul Scriitorilor Români*, tom II, D-L, Zăciu, Mircea, Papahagi, Adrian, Sasu, Aurel, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998, pp. 287- 289.
9. *Duden Herkunftswörterbuch: Etymologie der Deutschen Sprache*, art. „Spiel”, Bibliographisches Institut & Brockhaus AG, Leipzig, 2001.
10. *Gramatica limbii române*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966.
11. *Gramatica limbii române, I, Cuvântul, II, Enunțul*, Editura Academiei Române, București, 2005.
12. *International Encyclopedia of Linguistics*, Oxford University Press, New York, 1992.
13. *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, Oswald Ducrot, Jean Marie Schaeffer, Editions du Seuil, Editura Babei (pentru versiunea românească a lucrării), București, 1996.
14. *Oxford Dictionary of English Etymology*, C. T. Onions, art. „game”, Oxford University Press, 2006
15. *Tratat de lingvistică generală*, redactor responsabil: Al. Graur, S. Stati, Lucia Wald, Editura Academiei, București, 1971.
16. Alexandrescu, Sorin, *Studii de poetică și stilistică. Simbol și simbolizare*, Editura pentru literatură, București, 1966.

17. Alexiu, Lucian, *Casa Faunului*, antologie, Editura Hestia, Timișoara, 1995.
18. Alonso, Damaso, *Garcilaso și limitele stilisticii în Poetică și stilistică. Orientări moderne*, București, Editura Univers, 1970.
19. Andriescu, Alexandru, *Cercetarea stilurilor limbii române literare*, în „Iașul literar”, XI, 1960, nr. 9.
20. Andriescu, Alexandru, *Stil și limbaj*, Editura Junimea, Iași, 1977.
21. Arghezi, Tudor, *Ars poetica*, Editura Dacia, Cluj, 1974, pp. 97-103.
22. Bally, Charles, *La langage et la vie*, troisieme edition, Paris, 1935.
23. Bally, Charles, *Traité de stylistique française*, Klincksieck, Paris, 1951.
24. Beth, Axelle, Marpeau, Elsa, *Figures de style*, Librio, Paris, 2005.
25. Bidu-Vrânceanu, Angela; Călărașu, Cristina; Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana; Mancaș, Mihaela; Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicționarul de științe ale limbii*, Editura Nemira, 2001.
26. Blaga, Lucian, *Geneza metaforei și sensul culturii*, Editura Humanitas, București, 1994.
27. Bogdan-Dascălu, Doina, Dascălu, Crișu, *Gramatica poeziei române (1880-1980)*, Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Univers Enciclopedic, București, 2002.
28. Boldea, Iulian, *Ludicul și livrescul*, în „Apostrof”, anul XXIII, nr. 8 (267), 2012, pp. 12-13.
29. Boldea, Iulian, *Șerban Foarță: „Involuntar sau nu, toți scriitorii intră-n rezonanță unii cu alții, îți dau replica, re-scriu”* - [Interviu], în „România literară”, 44, nr. 47, 2012, pp. 12-13.
30. Boldea, Iulian, *Șerban Foarță. Manierismul ludic*, în „Vatra”, 42, nr. 8-9 / 497-498, 2012, pp. 77-78.
31. Boldea, Iulian, *Livrescul în stare pură [în lirica lui Șerban Foarță]*, în „România literară”, An. 44, Nr. 36, 7 sept. 2012, p. 4.
32. Bonhomme, Marc, *Les figures clés du discours*, Éditions du SEUIL, avril, 1998.
33. Borcilă, Mircea, *Aspecte ale unei sinteze teoretice în stilistică*, în C.L., XVII, 2, 1972.
34. Buduca, Ioan, în „Amfiteatru”, octombrie 1983.
35. Bulgăr, Gheorghe, *Studii de stilistică și limbă literară*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.
36. Bussmann, Hadumod, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*, translated and edited by Gregory Trauth and Kerstin Kazzazi, London and New York, 2006.
37. Caillé, Alain, Chaniel, Philippe, *Présentation*, „Revue du MAUSS”, vol. 45, nr. 1, 2015, pp. 5-24.

38. Caillois, Roger, *Les jeux et les hommes*, Paris, Gallimard, 1967.
39. Caracostea, Dumitru, *Poezia tradițională română. Balada poporană și doina*, I, București, E.P.L., 1968.
40. Caracostea, Dumitru, *Arta cuvântului la Eminescu*, Editura Minerva, București, 1975.
41. Caracostea, Dumitru, *Expresivitatea limbii române*, Editura Polirom, Iași, 2000.
42. Călinescu, George, *Pagini de estetică*, București, Albatros, 1990.
43. Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, volumul 3, P-Z, Editura Artemis, București, 1995.
44. Chivu, Gheorghe, *Metafora în opera scriitorilor romantici români*, în *Limba română*, XXII, 1973, nr.3.
45. Chomsky, Noam, *Cunoașterea limbii*, traducere de Alexandra Cornilescu, Ileana Baci și Taina Duțescu Coliban, Editura Științifică, București, 1996.
46. Cicero, *Opere alese*, Vol. II, *Brutus sau despre oratorii renumiți*, Editura Univers, București, 1973.
47. Ciocârlie, Livius, în „Orizont”, 21.XII.1978; *Eseuri critice*, Editura Facla, Timișoara, 1983, pp. 87-88.
48. Ciotloș, Cosmin, *Din iluzie, eclipsă*, în „România literară”, nr. 39, 2008.
49. Cohen, Jean, *Structure de langage poétique*, Paris, Editura Flammarion, 1966.
50. Combe, Dominique, *La pensée et le style*, Editions Universitaires, Paris, 1991.
51. Cornea, Paul, *Regula jocului: versantul colectiv al literaturii: concepte, convenții, modele*, Editura Eminescu, București, 1980.
52. Coșeriu, Eugen, *Limba poetică*, în volumul *Prelegeri și conferințe*, 1994.
53. Coșeriu, Eugen, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, Editura Enciclopedică, București, 1997.
54. Coșeriu, Eugeniu, *Lecții de lingvistică generală*, Editura ARC, Chișinău, 2000.
55. Coșeriu, Eugeniu, *Lingvistica textului. O introducere în hermeneutica sensului*, versiune în limba română de Eugen Munteanu și Ana-Maria Prisacaru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013.
56. Coteanu, Ion, *Stilurile moderne ale limbii române literare*, în LR, IX, 1960.
57. Coteanu, Ion, *Considerații asupra structurii stilistice a limbii*, în *Probleme de lingvistică generală*, vol. IV, Editura Academiei, București, 1962.
58. Coteanu, Ion, *Structura stilistică a limbii*, în *Elemente de lingvistică structurală*, 1967.

59. Coteanu, Ion, *Stilistica funcțională a limbii române*, Editura Academiei, București, 1973.
60. Coteanu, Ion, *Stilistica funcțională a limbii române, Limbajul poeziei culte*, Editura Academiei, București, 1985.
61. Coteanu, Ion, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Garamond, București, 1994.
62. Cristofor, Ion, *Dicționarul scriitorilor români*, II, Editura F.C.R., București, 1998.
63. Croce, Benedetto, *Estetica privită ca știință a expresiei și lingvistică generală*, București, Univers, 1970.
64. Crohmălniceanu, Ovid S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol II, București, Minerva, 1974.
65. Danilov, Nichita, *Apocalipsa de carton*, Editura Institutul European, Iași, 1993.
66. Delabastita, Dirk, *There's a Double Tongue. An Investigation into the Translation of Shakespeare's Wordplay, with Special Reference to Hamlet*, Amsterdam-Atlanta, Rodopi, 1993.
67. Diaconescu, Paula, *Structura stilistică a limbii. Stilurile funcționale ale limbii literare moderne*, în S.C.L., XXV (1974), nr.3.
68. Diaconu, Mircea A., *Despre poezia lui Șerban Foarță. Formă și sens.*, în „Convorbiri literare”, nr. 4/aprilie 2001, p. 24.
69. Diaconu, Mircea A., *Poezia postmodernă*, Editura Aula, Brașov, 2002.
70. Diaconu, Mircea A., *Atelierele poeziei*, Editura Fundației Culturale, Ideea Europeană, București, 2005.
71. Diaconu, Mircea A., *Biblioteca română de poezie postbelică*, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2016.
72. Dimitriu, Corneliu, *Tratat de gramatică a limbii române*, II, *Sintaxa*, Institutul European, Iași, 2001.
73. de Saussure, Ferdinand, *Curs de lingvistică generală*, Editura Polirom, Iași, 1998.
74. Doinaș, Ștefan Augustin, *Ludicul-vector principal al poeziei argheziene în Lectura poeziei*, București, Cartea Românească, 1980.
75. Dorcescu, Eugen, *Observații asupra structurii lingvistice a metaforei în poezia lui Alexandru Philippide*, volumul *Studii de limbă și stil*, coord. G. I. Tohăneanu și Sergiu Drincu, Editura Facla, Timișoara, 1973.
76. Dragomirescu, Gh., N., *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975.
77. Dragomirescu, Gh., N., *Dicționarul figurilor de stil*, Editura Științifică, București, 1995.

78. Ducrot, Oswald & Schaeffer, Jean-Marie, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, Editura Babel, București, 1996.
79. Du Marsais, *Despre tropi*, studiu introductiv și aparat critic de Maria Carpov, Editura Univers, București, 1981.
80. Dumistrăcel, Stelian, *Discursul repetat în textul jurnalistic*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2006.
81. Empson, William, *Șapte tipuri de ambiguitate*, Traducere, prefață și note de Ileana Verzea, București, Editura Univers, 1981.
82. Evseev, Ivan, *Cuvânt – Simbol – Mit*, Editura Facla, Timișoara, 1983.
83. Flămând, Dan, în *Amfiteatru*, februarie 1980.
84. Foarță, Șerban și Faur, Lia, *Eșichier*, Editura Brumar, Timișoara, 2012.
85. Fontanier, Pierre, *Figurile limbajului*, Editura Univers, București, 1977.
86. Fromilhague, Catherine, Sancier-Chateau, Anne, *Introduction à l'analyse stylistique*, Ed. Bordas, Paris, 1991.
87. Galdi, Ladislau, *Introducere în stilistica literară a limbii române*, Editura Minerva, București, 1976.
88. Genette, Gerard, *Figuri*, Editura Univers, București, 1978.
89. Grecu, V. Victor, *Valori expresive ale stelei în lirica populară și cultă*, în *Studii și comunicări de etnologie*, tom XVI, 2002.
90. Grigurcu, Gheorghe, în „Orizont”, 5.X.1978; *Poeți români de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1979, pp. 472- 476.
91. Grigurcu, Gheorghe, în „Argeș”, noiembrie, 1982; în „România literară”, 1985; *Strălucirea virtuozității*, în *Existența poeziei*, Editura Cartea Românească, București, 1986, pp. 407- 416.
92. Grigurcu, Gheorghe, *Duet Foarță-Dimov*, în „România literară”, 36, nr. 26, 2003, p. 9.
93. Grigurcu, Gheorghe, *Poezia lui Șerban Foarță*, în *România literară*, nr. 11, 2004, pp. 14-15.
94. Grigurcu, Gheorghe, *Virtuozul number one*, în *România literară*, nr. 2, 2006 și *Exerciții de adevăr*, Iași, „Timpul”, 2011, pp. 243-247.
95. Grigurcu, Gheorghe, *Regulă și dereglare*, în *România literară*, nr. 42, 2009.
96. Groza, Liviu, *Despre jocurile de cuvinte în frazeologia limbii române*, în „Limbă și literatură”, Vol. II, 1996, pp. 32-36.
97. Grupul μ, *Retorica generală*, Editura Univers, București, 1974.

98. Guiraud, Pierre, *La stylistique*, Paris, Presses Universitaires de France, 1967.
99. Guiraud, Pierre, *Les jeux de mots*, Presses Universitaires de France, Paris, 1976
100. Guiraud, Pierre, *Typologie des jeux de mots*, „Le Français dans le Monde”, 151, 1980, pp. 36–41.
101. Heliade Rădulescu, Ion, *Scrieri lingvistice*, Editura Științifică, București, 1973.
102. Henry, Jacqueline, *La traduction des jeux de mots*, Presses Sorbonne Nouvelle, Paris, 2003.
103. Holban, Ioan, *Literatura română de azi: poezia, proza*, Tipo Moldova, Iași, 2012, pp. 222- 229.
104. Holban, Ioan, *Ether(n)ul pheminin*, în *Dacia literară*, nr. 11-12, anul XXIII, Iași, 2012.
105. Huizinga, Johan, *Homo ludens*, traducere de H. R. Radian, București, Humanitas, 2002.
106. Idmhand, Fatiha, „L’écriture ludique de Mario Levrero”, în Anne Gimbert, *Le jeu, ordre et liberté, Le Mans*, Ed. Cénomane, 2014, p. 193-206.
107. Ilinca, Vasile, *Stilul publicistic eminescian*, Editura Universității Suceava, 2004.
108. Iordan, Iorgu, *Introducere în studiul limbilor romanice, Evoluția și starea actuală a lingvisticii romanice*, Iași, Editura Institutului de Filologie Română, 1932.
109. Iordan, Iorgu, *Lingvistica romanică. Evoluție. Curente. Metode*, București, Editura Academiei, 1962.
110. Iordan, Iorgu, *Stilistica limbii române*, Editura Științifică, București, 1975.
111. Irimia, Dumitru, *Limbajul poetic eminescian*, Editura Junimea, Iași, 1979.
112. Irimia, Dumitru, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
113. Irimia, Dumitru, *Introducere în stilistică*, Editura Polirom, Iași, 1999.
114. Irimia, Dumitru, *Limbajul poetic eminescian*, Ediția a doua, prefață de Mihai Zamfir, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012.
115. Ivănescu, Gheorghe, *Istoria limbii române*, Editura Junimea, Iași, 1980, reeditată în 2000.
116. Jakobson, Roman, *Funcțiunile limbajului*, în *Style in Language*, Massachusetts, The Technology Press of M.I.T., 1960.
117. Jakobson, Roman, *Essais de linguistique générale*, Éditions de Minuit, Paris, 1963.
118. Jakobson, Roman, *Lingvistică și poetică în Probleme de stilistică*. Culegere de articole, Editura Științifică, București, 1963.

119. Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *La Connotation*, Presses Universitaires de Lyon, 1977, pp. 140-149.
120. Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *De la connivence ludique à la connivence critique: jeux de mots et ironie dans les titres de Libération*, în Maria Dolores Vivero Garcia (éd.), *Humour et crises sociales. Regards croisés France–Espagne*, Paris, 2011, 117-150.
121. Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *Heurs et malheurs du jeu de mots*, în Winter-Froemel, Esme & Alex Demeulenaere, *Jeux de mots, textes et contextes*, De Gruyter, Berlin, 2018, pp. 23-48.
122. Lladó, Ramon, *La paraula revessa. Estudi sobre la traducció dels jocs de mots*, Universitat Autònoma de Barcelona, 2002.
123. Lefter, Ion Bogdan, *Ce se vede în oglinda textului*. în „Orizont”, 39, nr. 28, 15 iulie 1988, p. 2.
124. Lefter, Ion Bogdan, *Experimentul literar românesc postbelic*, Editura Paralela 45, Pitești, 1998.
125. Lefter, Ion Bogdan, *5 poeți: Naum, Dimov, Ivănescu, Mugur, Foarță*, Editura Paralela 45, Pitești, 2003.
126. Mancaș, Mihaela, *Istoria limbii române literare. Perioada modernă (secolul al XIX-lea)*, Universitatea din București, 1974.
127. Mancaș, Mihaela, *Limbajul artistic românesc în secolul XX*, Editura Științifică, București, 1992.
128. Mancaș, Mihaela, *Limbajul artistic românesc modern. Schiță de evoluție*, Editura Universității din București, 2005.
129. Mancaș, Mihaela, *Lexicul afectivității și poezia românească din secolul XX*, Editura Universității din București, 2014.
130. Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008.
131. Marcus, Solomon, *Jocul ca libertate*, Editura Scripta, București, 2003.
132. Merlan, Aurelia, *Sintaxa și semantica: pragmatica limbii române vorbite; Discontinuitatea*, Editura Universității „Al. I. Cuza” Iași, 1998.
133. Milică, Ioan, *Noțiuni de stilistică*, Editura Vasiliana 98, Iași, 2014.
134. Mincu, Marin, *Eseu despre textul poetic*, II, Editura Cartea Românească, București, 1986, pp. 150-154; *Poezia română actuală*, II, Editura Pontica, Constanța, 1998, pp. 707-709.
135. Mihai[u], Virgil, „Steaua”, ianuarie, 1979.
136. Mihai[u], Virgil, „Steaua”, aprilie, 1979.
137. Mihăieș, Mircea, în „România literară”, nr. 43, 1984.
138. Moraru, Cornel, în „Flacăra”, 2.IX.1976.

139. Munteanu, Romul, „Flacăra”, 3.VII.1987.
140. Munteanu, Ștefan, *Stil și expresivitate poetică*, Editura Științifică, București, 1972.
141. Munteanu, Ștefan, *Limba română artistică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
142. Munteanu, Ștefan, *Introducere în stilistica operei literare*, Editura de Vest, Timișoara, 1995.
143. Nagy, Rodica, *Dicționar de analiză a discursului*, Iași, Institutul European, 2015.
144. Oancea, Ileana, *Istoria stilisticii românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988.
145. Olariu, Florin-Teodor, *Dimensiunea ludic-agonală a limbajului*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2007.
146. Oprea, Ioan și Nagy, Rodica, *Istoria limbii române literare. Epoca modernă*, Suceava, EUS, 2002.
147. Oprea, Ioan, *Elemente de filozofia limbii*, Iași, Institutul European, 2006.
148. Pamfil, Eduard, Anghel, Ion Nicolae, *Cartea cu Pamfil*, Editura Amarcord, Timișoara, 1996.
149. Paraschiv L. Oana Mădălina, *Ars combinatoria în poezia lui Șerban Foarță*, în „Meridian critic”, nr. 1, vol. 32, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava, 2019, pp. 185-194.
150. Parpală Afana, Emilia, *Introducere în stilistică*, Editura Paralela 45, Pitești, 1998.
151. Plett, Heinrich F., *Știința textului și analiza de text*, Editura Univers, București, 1983.
152. Pop, Ion, *Jocul poeziei*, București, Editura Cartea Românească, 1985.
153. Popescu, Mihaela, *Dicționar de stilistică*, ed. a II-a, Editura All Educational, București, 2007.
154. Popescu, Simona, *Șerban Foarță - 70*, Editura Paralela 45, Pitești, 2012.
155. Quintilian, *Arta oratorică*, Editura Minerva, București, 1974.
156. Regman, Cornel, *Menestrelî...*, în *Noi explorări critice*, Editura Eminescu, București, 1982.
157. Regman, Cornel, *Arealul poetului Șerban Foarță*, în *Nu numai despre critici*, Editura Cartea Românească, București, 1990, pp. 258-261.
158. Riffaterre, Michael, *Essais de stylistique structurale*, Flammarion, Paris, 1971.
159. Sanda, Gheorghe, *Enigmistica de la A la Z*, Editura Tehnică, București, 2000.
160. Scarlat, Mircea, „Viața românească”, aprilie 1987; *Orgoliul de a fi intraductibil în Istoria poeziei românești*, IV, Editura Minerva, București, 1990, pp. 187-191.

161. Simion, Eugen, „România literară”, 7.VIII.1980; 19.II.1987; *Scriitori români de azi*, IV, Editura Cartea Românească, București, 1989, pp. 404-413.
162. Solinski, Boris, *Ludologie: jeu, discours, complexité*, Thèse de doctorat en Sciences de l'information et de la communication, 19-10-2015, Université de Lorraine, dans le cadre de École doctorale Humanités Nouvelles.
163. Sorohan, Elvira, *O nouă carte „conversațională” cu Șerban Foarță*, în „Convorbiri literare”, 147, nr. 8, 2013, pp. 23-26.
164. Soviany, Octavian. *Limba de rouă*, în „Luceafărul”, nr. 37, 2000, p. 5.
165. Spăriosu, I. Mihai, *Resurecția lui Dionysos. Jocul și dimensiunea estetică în discursul filozofic și științific modern*, București, Editura Univers, 1997.
166. Spitzer, Leo, *Stilstudien, II: Stilsprachen*, Munchen, 1928.
167. Spitzer, Leo, *Linguistics and Literary History*, în *Essays in Stylistics*, New York, 1962.
168. Steinhardt, Nicolae, în „Steaua”, ianuarie, 1981; *Critică la persoana întâi*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, pp. 198-200.
169. Steinhardt, Nicolae, *Jocul terț al lui Șerban Foarță*, în „Astra”, XVII, nr. 12 (147), decembrie, 1983, p.11.
170. Steinhardt, Nicolae, *Drumul către isihie. Ispita lecturii*, Editura Polirom, Iași, 2014.
171. Stoichițoiu Ichim, Adriana, *Creativitate lexicală în româna actuală*, Editura Universității din București, 2006.
172. Sullet-Nylander, Françoise, *Jeux de mots et défigements à La Une de Libération*, „Langage et société”, vol. 112, nr. 2, 2005, pp. 111-139.
173. Șerban, Robert în dialog cu Foarță Șerban, *Narațiunea de a fi*, Editura Humanitas, București, 2013.
174. Șerbănescu, Andra, *Enciclopedia limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001.
175. Ștefănescu, Alex, *I. L. Caragiale și Șerban Foarță*, în „România literară”, 32, nr. 6, 1999, p. 4.
176. Ștefănescu, Alexandru, *Șerban Foarță*, „România literară”, 35, nr. 26, 2002, p. 10-11.
177. Tartler, Grete, *Transformarea continuă*, în *Melopoetica*, Editura Eminescu, București, 1984, pp. 105-109.
178. Todorov, Tzvetan, *Recherche sur le symbolisme poétique*, „Poétique”, nr. 18, Paris, Seuil, 1974, pp. 215-245.
179. Todorov, Tzvetan, *Les genres du discours*, Paris, Seuil, 1978.

180. Tomașevski, Boris, *Teoria literaturii. Poetica*, Traducere de Leonida Teodorescu, Editura Univers, București.
181. Ulici, Laurențiu, „România literară”, 17.VI.1976; *Odă limbii române în Prima verba*, vol. II, Editura Albatros, București, 1978, pp. 14-15.
182. Ulici, Laurențiu, „România literară”, 4 și 11. VI. 1981, Șerban Foarță, în *Literatura română contemporană*, Editura Eminescu, București, 1995, pp. 140-143.
183. Ullman, Stephen, *Language and style*, Oxford, Basil Blackwell, 1964.
184. Urian Tudorel, *Vă place Foarță?*, în „România literară”, 36, nr. 22, 2003, p. 7.
185. Urian, Tudorel, *Beția de cuvinte*, în „România literară”, nr. 9, 2007, p.5.
186. Vianu, Tudor, *Probleme de stil și artă literară*, E.S.P.L.A., București, 1955.
187. Vianu, Tudor, *Stilistica literară și lingvistică. Problemele metaforei și alte studii de stilistică*, București, E.S.P.L.A., 1957.
188. Vianu, Tudor, *Iorgu Iordan și stilistica*, în L.R. VIII, 1958.
189. Vianu, Tudor, *Despre stil și artă literară*, Editura Tineretului, București, 1965.
190. Vianu, Tudor, *Dubla intenție a limbajului și problema stilului*, în *Studii de stilistică*, Ediție îngrijită cu studiu introductiv și note de Alexandrescu, Sorin, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1968.
191. Vianu, Tudor, *Estetica*, III, *Opera de artă*, București, E.P.L., 1968.
192. Vianu, Tudor, *Studii de stilistică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1968.
193. Vianu, Tudor, *Opere*, IV, *Studii de stilistică*, Antologie, note și postfață de Sorin Alexandrescu, Editura Minerva, București, 1975.
194. Vianu, Tudor, *Problemele metaforei*, în *Opere*, Editura Minerva, București, 1975.
195. Vieru, Sorin, *Jocul și joaca*, în „Revista de filosofie”, 2/1968.
196. Voinescu, Radu, *Șerban Foarță, un manierist al literaturii române* (I), în „Luceafărul”, nr. 17, 2001, p. 4.
197. Voinescu Radu. *Șerban Foarță, un manierist al literaturii române* (II). „Luceafărul”, nr. 18, 2001, p. 4.
198. Vossler, Karl, *Positivismus und Idealismus in der Sprachwissenschaft*, Heidelberg, 1904.
199. Vossler, Karl, *Limbile naționale ca stiluri*, în *Poetică și stilistică. Orientări moderne*, Editura Univers, București, 1972.
200. Wellek, René – Warren, Austin, *Teoria literaturii*, Editura pentru literatura universală, București, 1967.
201. Winter-Froemel, Esmé and Zirker, Angelika, *Enjeux du jeu de mots, Wordplay and its Interplays: Linguistic and Literary Perspectives*, De Gruyter, Berlin – Boston, 2015.

202. Winter-Froemel, Esme and Demeulenaere, Alex, *Jeux de mots, textes et contextes*, vol. 6,7, De Gruyter, Berlin – Boston, 2018.
203. Wittgenstein, Ludwig, *Cercetări filosofice*, Editura Humanitas, București, 2004.
204. Zăciu, Mircea, *Dandysmul critic*, în *Cu cărțile pe masă*, Editura Cartea Românească, București, 1981.
205. Zăfiu, Rodica, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Editura Universității din București, 2001.
206. Zăfiu, Rodica, *Poezie și limbaj jurnalistic*, în „România literară”, 35, nr. 8, 2002, p. 15.
207. Zăfiu, Rodica, *101 cuvinte argotice*, Editura Humanitas, București, 2007.
208. Zăfiu, Rodica, *Conceptul de ambiguitate și interpretarea discursului literar: de la stilistica funcțională la cea cognitivă*, Editura Universității, București, 2014.
209. Zbârciog, Vlad, *Un magician al cuvântului – Șerban Foarță*, în „Vatra”, 38, nr. 11 (488), 2011, pp. 74-76.

Corpus:

1. Arghezi, Tudor, *Scrieri - volumul 30 - Cuvinte potrivite și... încrucișate*, Editura Minerva, București, 1933.
2. Arghezi, Tudor, *Versuri*, (vol I+II), București, Cartea Românească, 1980.
3. Baffo, Giorgio, *Erosone*, în transpunerea lui Șerban Foarță, Editura Adenium, Iași, 2014.
4. Foarță, Șerban, *Texte pentru Phoenix* (în colaborare cu Andrei Ujică), Editura Litera, București, 1976.
5. Foarță, Șerban, *Simpleroze*, Editura Facla, Timișoara, 1978.
6. Foarță, Șerban, *Șalul, eșarpele Isadorei/ Șalul e șarpele Isadorei*, Editura Litera, București, 1978.
7. Foarță, Șerban, *Copyright*, Editura Litera, București, 1979.
8. Foarță, Șerban, *Afinități selective*, Editura Cartea Românească, București, 1980.
9. Foarță, Șerban, *Eseu asupra poeziei lui Ion Barbu*, Editura Facla, Timișoara, 1980.
10. Foarță, Șerban, *Areal, 7 poeme*, Editura Cartea Românească, București, 1983.
11. Foarță, Șerban, *Holorime*, Editura Litera, București, 1986.
12. Foarță, Șerban, *Afinități efective*, Editura Cartea Românească, București, 1990.
13. Foarță, Șerban, *Erau ziare, evenimente*, Editura Brumar, Timișoara, 2000.

14. Foarță, Șerban, *Opera somnia*, antologie, cu un studiu introductiv de Mircea Mihăieș, (cu texte semnificative din volumele *Simpleroze* – 1978, *Areal* – 1983, *Texte pentru Phœnix* - 1976, *Copyright* – 1979, *Șalul, eșarpele Isadorei/ Șalul e șarpele Isadorei* – 1978, *Holorime* - 1986, *Venena & Separanda- Inedite*- 1970-1988), Editura Polirom, Iași, 2000.
15. Foarță, Șerban, *Caragialeta*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Brumar, Timișoara, 2002.
16. Foarță, Șerban, *Spectacol cu Dimov*, Editura Vinea, București, 2002.
17. Foarță, Șerban, *Caragialeta bis*, Editura Brumar, Timișoara, 2002.
18. Foarță, Șerban, *Poezie/” carte-borcan*, Editura Humanitas, București, 2003.
19. Foarță, Șerban, *Fractalia*, Editura Brumar, Timișoara, 2004.
20. Foarță, Șerban, *Ethernul Pheminin*, Editura Cartier, Chișinău, 2004.
21. Foarță, Șerban, *Rebis*, Editura Humanitas, București, 2005.
22. Foarță, Șerban, *Rimelări*, Editura Cartea Românească, București, 2005.
23. Foarță, Șerban, *Un castel în Spania pentru Annia*, Editura Brumar, Timișoara, 1999, ediția a II-a, revăzută și adăugită, 2006.
24. Foarță, Șerban, *Jeu de paume* (în colaborare cu Alex. Leo Șerban), plachetă electronică, Editura LiterNet, 2006.
25. Foarță, Șerban, *Cliquet*, plachetă electronică, Editura LiterNet, 2006.
26. Foarță, Șerban, *Douăzeci și opt de Psalmi în transpunerea lui Ș. F. (cu, fiecare-n parte, câte-o imagine de François Pamfil)*, Editura Eis Art, Iași, 2007.
27. Foarță, Șerban, *Cucul din ceas și Pasărea albastră*, Thriller ceasornitologic și cu triluri, în două acte a câte XI scene fiecare, Colecția Ludex, Editura Curtea veche, București, 2007.
28. Foarță, Șerban, *Istoriile unui matroz întors de pe Planeta Roz*, Editura Brumar, Timișoara, 2007.
29. Foarță, Șerban, *Cartea psalmilor - pre stihuri retocmită*, Editura Brumar, Timișoara, 2007.
30. Foarță, Șerban, *Mr. Clippit & comp.*, Editura Curtea Veche, Colecția LUDEx, București, 2007.
31. Foarță, Șerban, *O brumă de paiete și confetti*, volum de colecție semnat împreună cu Emil Brumar, 2007.
32. Foarță, Șerban, *Isprăvile lui Degețel și ale altora ca el*, un poem de Șerban Foarță, cu o narațiune fotovirtuală de Romelo Pervolovici, postfață lămuritoare de Ion Bogdan Lefter, Editura Paralela 45, Pitești, 2007.
33. Foarță, Șerban, *Mic tratat de piscologie*, Editura Humanitas, București, 2008.

34. Foarță, Șerban, *Mărtzișoare necomertzișoare - plachetă electronică*, Editura LiterNet, 2008.
35. Foarță, Șerban, *Micul Print*, Editura ART, București, 2008.
36. Foarță, Șerban, *Capodopere incomplete*, Editura Știința, 2008.
37. Foarță, Șerban, *Îndreptar practic de chiciologie*, Editura Vinea, București, 2008.
38. Foarță, Șerban, *Roșul ușor e rozul iluzor* (palindroman), Editura Humanitas, București, 2008.
39. Foarță, Șerban, *Portrete-robot cu texte cu tot - plachetă electronică*, Editura LiterNet, 2009.
40. Foarță, Șerban, *Nu știi alții cum sunt..., poeme batrânești*, Colecția Cartier Rotonda, Editura Cartier, 2009.
41. Foarță, Șerban, *Amor amoris*, Editura Paralela 45, București, 2010.
42. Foarță, Șerban, *Poezii cu și fără poze*, Editura Virtual, 2010.
43. Foarță, Șerban, */O/ Ouă întrebări*, Editura Virtual, 2010.
44. Foarță, Șerban, *69 Ion Barbu-Șerban Foarță*, Editura ART, 2011.
45. Foarță, Șerban, *Hexachordos: Psalmii. Ecleziastul. Cântarea Cântărilor. Iov. Psalmii lui Solomon. Odele, pre stihuri retocmite*, Editura Brumar, MMXI 2011.
46. Foarță, Șerban, *Inverosimilele aventuri adevărate ale locatarului din Loch Ness și rolul său în scufundarea în urmă cu fix un secol a vasului Titanic - plachetă electronică*, Editura LiterNet, 2012.
47. Foarță, Șerban, *Caiet cuMinte pentru Minte*, Editura Brumar, Timișoara, 2012.
48. Foarță, Șerban, *Fotballetto*, Editura Critic, Timișoara, 2012.
49. Foarță, Șerban, *ABC D'AIR*, Editura Vinea, București, 2012.
50. Foarță, Șerban, Bănuș, Tudor, *Abecedaur*, Editura Brumar, Timișoara, 2013.
51. Foarță, Șerban, *L'envers est en vers, l'endroit est a droit*, Editura Integral, 2016.
52. Foarță, Șerban, *Mulțimea cu un singur element, Poeme alese de Robert Șerban*, Editura Cartier, Chișinău, 2018.
53. Mallarmé, Stéphane, *Album de versuri*, tălmăcire, glose și iconografie: Șerban Foarță, Editura Univers, București, 1988.
54. Mallarmé, Stéphane, *Poeme*, traducere în limba română de Ion Matei, Editura Eminescu, București, 1999.
55. Șerban, Alex Leo & Foarță, Șerban, *Jeu de Paume*, Editura LiterNet, 2006.

Sigle:

DEX: *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2009.

DȘL: *Dicționar de științe ale limbii*, Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Dindelegan, Pană, Gabriela, Editura Nemira, București, 2001.

G.A.: *Gramatica limbii române, I, Cuvântul, II, Enunțul*, Editura Academiei Române, București, 2005.

Sitografie

1. https://m.youtube.com/watch?feature=share&v=EJe9e_kkTDI 100 de Semnături. Șerban Foarță (05 10 2018).
2. <https://www.youtube.com/watch?v=jkGHUq3aihM> Carte borcan cu Șerban Foarță și Gabriel Liiceanu.
3. <https://www.youtube.com/watch?v=4QSBnp5ONp4>
4. <https://www.youtube.com/watch?v=Qf5puzZugEA> Șerban Foarță „Un castel în Spania pentru Annia”-la Lugoj- 24 mai 2019-video1 Adriana Weimer
5. <https://vimeo.com/437218748> Cosmin Ciotloș despre Șerban Foarță
6. <https://www.lapunkt.ro/2013/11/doi-saturnieni-serban-foarta-emil-brumaru/>
7. <http://www.contrafort.md/old/2005/123-124/801.html>
8. <http://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=1200> Mircea Diaconu, [POEZIA, PRECUM BANDA LUI MÖBIUS...](#) Nr. 3-6, anul XXI, 2011
9. https://www.lapunkt.ro/2019/04/ca-o-preafina-pana-de-castelana-traducerea/?fbclid=IwAR1uosxNukywkGpY6bz6K4Pyfia_MLNMe-s1tdR85ESoKhLyqV7oJgcmENC
10. <https://octaviansoviany.wordpress.com/2016/09/25/serban-foarta-2/>
11. <https://revistavatra.org/2019/05/16/eu-serban-foarta-voi-fi-debutat-ca-unul-dintre-foarte-multii-heteronimi-ai-lui-paul-valery/#more-6240>
12. <https://www.observatorcultural.ro/articol/sint-unii-totusi-pentru-care-nu-s-numai-un-perifeeric-i-interviu-cu-serban-foarta-2/>
13. <https://moldova.europalibera.org/galaicupaun/2017/9/29>
14. https://tribunainvatamantului.ro/bibliofobi-si-bibliofili/?fbclid=IwAR2ovn6CJE2pC4vZ6nr3KL_uS0Or5Lj7rTBDTZ-hPLbU4WnmeZvadtklb_w
15. [https://leviathan.ro/revista/REVISTA_LEVIATHAN_ANUL_III_nr_2_\(7\)_aprilie-iunie_2020.pdf?fbclid=IwAR3w0uXobBRbIKJtSWB9e8Rc1PEQiUX0cnZUuu_Ms9DvkhZZILCCvwN9Bk](https://leviathan.ro/revista/REVISTA_LEVIATHAN_ANUL_III_nr_2_(7)_aprilie-iunie_2020.pdf?fbclid=IwAR3w0uXobBRbIKJtSWB9e8Rc1PEQiUX0cnZUuu_Ms9DvkhZZILCCvwN9Bk), p.116-117